

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.013.2-044.352

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного

факультету

І.М. Савицька

« » 2021 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

педагогіки

Р.В. Сопівник

« » 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ»

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма: «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми _____ к.п.н. ЧЕРЕДНИК Лідія Миколаївна

Керівник магістерської роботи _____ к.п.н. ПРОХОРЧУК Поліна Сергіївна

Виконав: _____ МОНТАЧ Марина Олександрівна

КИЇВ-2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент _____ Р.В. Сопівник

« ____ » _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ
студенту **Монгач Марині Олександрівні**

1. Тема магістерської роботи: *«Формування толерантності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки»*. Затверджена наказом ректора НУБіП України від 22.06.2021 р. за № 1002 Є.

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 01.12.2021 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- проаналізувати культурологічну, психолого-педагогічну літературу з метою визначення аксіологічних основ формування загальної культури студентів;
 - охарактеризувати суб'єктів педагогічного процесу;
 - розробити критерії сформованості загальної культури майбутніх педагогів вищої освіти;
- визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування загальної культури студентів ВПНЗ

Дата видачі завдання: 27.09.2020 р.

Керівник магістерської роботи _____

П. Прохорчук

Завдання прийняв до виконання _____

М. Монгач

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 119 с., список використаних джерел (101 найменування). Має 4 додатки, проілюстрована 4 таблицями та 3 рисунками. Основний текст роботи викладено на 100 сторінках.

Об'єкт дослідження – процес формування загальної культури у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів вищої освіти у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування загальної культури майбутнього педагога вищої освіти.

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови формування загальної культури майбутнього педагога вищої освіти.

Методи дослідження

теоретичний аналіз педагогічної, філософської, мистецтвознавчої літератури; метод спостережень; анкетне опитування; аналіз діяльності викладачів; педагогічний експеримент;

комплексний метод, оскільки в процесі дослідження були використані різноманітні способи вивчення загальнокультурних інтересів, результати яких фіксувалися з різних точок зору;

діагностичні методи дослідження передбачали: вивчення особистості студента, аналіз результатів їхньої навчальної діяльності, аналіз програм навчальних дисциплін, аналіз навчального процесу і навчально-методичних комплексів дисциплін, спостереження за удосконаленням культурно-духовної діяльності студентів і залучення їх до вивчення джерел світової та вітчизняної культури, знання яких вони в майбутньому зможуть застосувати в своїй професійній діяльності;

дослідно-експериментальні методи передбачали вивчення інтересу до вітчизняної і світової культури у студентів, сформованості духовно-моральних поглядів і переконань, що дало можливість прослідкувати за процесом удосконалення загальнокультурної підготовки студентів вищого педагогічного навчального закладу під впливом цілеспрямованого внесення до змісту їхньої навчальної і позанавчальної діяльності найкращих творів майстрів вітчизняної та світової культури.

У першому розділі визначено компоненти загальної культури особистості майбутнього педагога вищої школи, якими є:

1) *гностичний*: система культурологічних знань, яка передбачає знання про історію культурних процесів світового і національного плану, поняття й знання про теорію мистецтва, твори музики, театру, живопису і формування на їх основі ціннісних орієнтацій і установок; формування культурного кругозору, ерудиції майбутнього фахівця;

2) *діяльнісний*: система умінь, які зумовлюють здатність до культурно-творчої діяльності (інтелектуальні вміння, комунікативні вміння), сприяють

аналізу творів мистецтва, загальнокультурних явищ життя, гуманістичних аспектів своєї майбутньої діяльності:

3) ціннісно-мотиваційний: активізація творчого відношення до навколишньої дійсності, діяльності самого себе на основі цінностей, інтерес і позитивне ціннісне відношення до творів мистецтва, до явищ культури.

Результатами сформованості загальної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів є культура мислення, культура мови, культура поведінки, культура почуттів.

Проведена нами експериментально-дослідна робота дозволила визначити, що найважливішими педагогічними умовами загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу є:

- реалізація в процесі навчання принципу гуманізації і гуманітаризації освіти;
- відбір і структурування змісту загальної культури на основі включення до нього різнобічних гуманітарних знань;
- забезпечення процесу загальної культури студентів технологіями оволодіння гуманітарними знаннями.

Кожна із виявлених нами педагогічних умов забезпечує підвищення ефективності формування культури майбутнього фахівця.

Професійна підготовка, зміст професійної підготовки, загальна культура, компоненти загальної культури особисті майбутнього педагога.

Список публікацій, у яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Чередник Л., Монтчак М. Формування загальної культури особистості майбутнього педагога як психолого-педагогічна проблема. *The 5th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development»* (October 28-30, 2021) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2021. P.486-495.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	12
1.1. Формування загальної культури особистості педагога як психолого-педагогічна проблема	12
1.2. Загальнокультурна підготовка студентів вищої педагогічної школи	22
1.3. Зміст і структура загальної культури майбутнього педагога вищої школи	30
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	44
2.1. Методика проведення експерименту.	44
2.2. Педагогічні умови формування загальної культури майбутніх педагогів вищої школи	49
2.3. Аналіз результатів експерименту	80
Висновки до другого розділу	84
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
ДОДАТКИ	101

НУБІП України

ВСТУП

У сучасних умовах удосконалення системи вищої освіти ключовим питанням є відродження її культурно-творчої місії, перехід до культуротворчої системи освіти в цілому. Необхідність такого оновлення пов'язана з тим, що існуюча система не забезпечує вирішення поставленого завдання – формування культури майбутніх спеціалістів, у якій поєднуються високий професіоналізм і духовне багатство. Сьогодні чітко усвідомлюється, що освіта й культура, розвиваючись у взаємодії, забезпечують творчий взаємозв'язок моральних, художніх, інтелектуальних якостей особистості, необхідних майбутньому фахівцю. Вихід на нові стандарти загальнокультурної підготовки полягає у вихованні в студентів творчого підходу до навчально-виховного процесу. Велике значення має виховання потреби та сприйняття навчальної діяльності як найвищої насолоди та необхідності, яку відчуває особистість у процесі загальнокультурної підготовки.

Під загальнокультурною підготовкою розуміємо процес, у якому єдність змісту, форм, засобів і методів освіти стимулює духовний розвиток майбутніх спеціалістів. Основними завданнями цього процесу є формування базової професійної культури, виховання здатності до сприйняття творів мистецтва, формування високих культурних потреб та інтересу до вдосконалення культури спілкування, визначення свого місця в діалозі культур, а також розвиток культурного самопізнання. А. Бахтін стверджував, що “три галузі людської культури – наука, мистецтво й життя – набувають єдності лише в особистості” [9, с.5].

Усе це вимагає розробки нової системи освіти, яка покликана охопити всі щабелі культурного зростання, морального й художнього становлення особистості, всі рівні її духовної зрілості й морально-культурної гідності, від

бездуховності, культурної нерозвинутості до свідомої, високодуховної поведінки й формування професійної здібності творити за законами краси.

Зміст загальнокультурної підготовки студентів у вищому педагогічному навчальному закладі, насамперед, відбиває процес прогресивних змін якостей особистості майбутнього педагога. Цей прогрес можливий лише за умови дотримання системності і структурної гнучкості в побудові змісту загальнокультурної підготовки у вищій педагогічній школі та визначенні системи педагогічного впливу на особистість студента в класичній тріаді – освіта, навчання, виховання, де провідним визнається виховання.

Новий підхід у галузі виховання полягає в тому, щоб організувати процес формування особистості спеціаліста з вищою освітою на основі взаємозв'язку, взаємного проникнення всіх видів виховання, покликаних формувати загальну культуру особистості.

У сучасній концепції вищої освіти містяться два положення, що мають відношення до формування загальної культури особистості: гуманізація та гуманітаризація освіти. Відповідно до першого положення припускається збільшення навчальних годин на дисципліни, пов'язані з підвищенням загальної культури особистості: підключення необхідних для цього компонентів в усі цикли предметів та їх перегляд в одному напрямі, створення неформальної сфери освіти з гуманітаризованим змістом.

Культурологічний підхід до організації освітнього процесу у вищому педагогічному навчальному закладі на початку третього тисячоліття розглядається на базі єдності широких фундаментальних і глибоких систематизованих спеціальних знань. Він спрямований на оволодіння основами економічної, правової, політичної, естетичної, екологічної, професійної культури, бачення перспектив розвитку різних галузей знань, навичок наукової організації дослідження і впровадження їх у свою майбутню професійно-творчу діяльність, яку повинна вирізняти гармонія, краса, досконалість, справедливість, доцільність.

Для проблема розглядається також у теоретичних працях В.І. Відгофа, Г.С. Гуна, Т.О. Завершинської, Г.П. Квасова, А.І. Комарової, М.З. Короткова, Л.М. Пенова, у дослідженнях О.М. Карпуніної, Н.О. Кильдишовой, О.Е. Коротковського, А.В. Нікітіна, А.К. Радзявічюса, Т.М. Синецької, методологічних статтях Л.М. Калцина, Н.Б. Крилової, О.І. Половинкіна.

Оскільки вищий заклад освіти є лише ланкою у ланцюжку соціальних інститутів, які формують культуру майбутнього спеціаліста, реформування вищої педагогічної освіти розглядається як багатоаспектна проблема, що має важливе соціальне й наукове значення і потребує нового педагогічного осмислення, використання сучасних педагогічних підходів та забезпечення гуманітарного впливу на індивідуальний розвиток кожного студента.

Виходячи з актуальності вказаної теми й того, що питання формування загальної культури студента в умовах вищого педагогічного навчального закладу спеціально не розглядалися, сформулювали тему дослідження: "Педагогічні умови формування загальної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів".

Об'єкт дослідження – процес формування загальної культури у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів вищої освіти у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування загальної культури майбутнього педагога вищої освіти.

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови формування загальної культури майбутнього педагога вищої освіти.

У ході дослідження було висунуто гіпотезу дослідження, в якій передбачалося, що ефективність процесу формування загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу значно підвищиться, якщо в процесі їхньої професійної підготовки створити такі педагогічні умови:

НУБІП України

- здійснювати взаємодію суб'єктів у педагогічному процесі на основі принципу гуманізації і гуманітаризації;
- відбір і структурування гуманітарних знань виконувати на аксіологічній

основі з урахуванням цілей і особливостей загальнокультурної підготовки студентів;

НУБІП України

- забезпечувати використанням технологій оволодіння гуманітарними знаннями.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети і гіпотези були визначені

завдання дослідження:

НУБІП України

- проаналізувати культурологічну, психолого-педагогічну літературу з метою визначення аксіологічних основ формування загальної культури студентів;

- охарактеризувати суб'єктів педагогічного процесу;

НУБІП України

- розробити критерії сформованості загальної культури майбутніх педагогів вищої освіти;
- визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування загальної культури студентів ВПНЗ.

НУБІП України

Для розв'язання поставлених завдань був використаний такий комплекс методів дослідження: *теоретичний аналіз* педагогічної, філософської, мистецтвознавчої літератури; метод спостережень; анкетне опитування; аналіз діяльності викладачів; педагогічний експеримент, визначений метою і завданнями, а також особливостями предмета

НУБІП України

дослідження. В організаційному плані провідним методом нашого дослідження був *комплексний метод*, оскільки в процесі дослідження були використані різноманітні способи вивчення загальнокультурних інтересів, результати яких фіксувалися з різних точок зору: суб'єктивної – самооцінка

НУБІП України

інтересів студентами і об'єктивної характеристика інтересів студентів на основі оцінок викладачів, з даних аналізу результатів навчальної діяльності студентів, результатів аналізу відповідей на запропоновані питання.

Діагностичні методи дослідження передбачали: вивчення особистості студента, аналіз результатів їхньої навчальної діяльності, аналіз програм навчальних дисциплін, аналіз навчального процесу і навчально-методичних комплексів дисциплін, спостереження за удосконаленням культурно-духовної діяльності студентів і залучення їх до вивчення джерел світової та вітчизняної культури, знання яких вони в майбутньому зможуть застосувати в своїй професійній діяльності.

Дослідно-експериментальні методи передбачали вивчення інтересу до вітчизняної і світової культури у студентів, сформованості духовно-моральних поглядів і переконань, що дало можливість прослідкувати за процесом удосконалення загальнокультурної підготовки студентів вищого педагогічного навчального закладу під впливом цілеспрямованого внесення до змісту їхньої навчальної і позанавчальної діяльності найкращих творів майстрів вітчизняної та світової культури.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

- вперше визначено основні компоненти загальної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів – майбутніх педагогів вищої освіти;
- вперше визначено, обгрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування загальної культури на аксіологічній основі;
- набули подальшого розвитку критерії й рівні сформованості загальної культури студентів, які дозволяють урахувати динаміку розвитку основних компонентів загальної культури; конкретизовано роль культурологічних дисциплін у цьому процесі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у створенні програм з формування загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу і розробці методичних рекомендацій з використанням їх у практиці викладання культурологічних та інших гуманітарних дисциплін з метою формування у студентів художнього

інтересу й набуття культурних навичок інженерної справи, а також залучення до духовних традицій світової та вітчизняної культури.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися

шляхом обговорення на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної

освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна

академія» Харківської обласної ради та науково-практичній конференції

«Професіоналізм педагога вищої освіти: теорія і практика»

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі

вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (101

найменування) та 4 додатків, проілюстрована 4 таблицями та 3 рисунками.

Основний текст роботи викладено на 100 сторінках. Повний обсяг роботи –

120 сторінок.

РОЗДІЛ ТЕОРЕТИЧНОЇ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Формування загальної культури особистості педагога вищої освіти як психолого-педагогічна проблема

Культура є одним з найскладніших філософських понять, яке охоплює величезний світ явищ. Сучасна культурологія розглядає еволюцію поняття “культура” з античних часів до наших днів, даючи при цьому значну кількість його визначень.

Аналізуючи філософську і культурологічну літературу, можна виділити різноманітні підходи, які слугують теоретичною основою розв’язання завдань формування загальної культури майбутнього спеціаліста, а саме:

- особистісний напрям, що характеризує культуру як динамічний процес розвитку “сутісних сил людини”, процес творчої самореалізації особистості, котра виступає суб’єктом культурно-історичного процесу (Е.. Баллер, В. Семенов, М. Межуєв та ін.);
- діяльнісний підхід, який визначає культуру як специфічний спосіб людської діяльності (Ю. Вишневський, Н. Злобін, О. Ханова та ін.);
- аксіологічний або соціально-ціннісний підхід, який розглядає культуру як систему цінностей (А. Арнольдов, М. Дьомін, А. Коршунов, Т. Пороховська, Є. Соколов та ін.).

Можна підтримати думку В. Гриньової, яка стверджує, що формування культури пов’язано з розвитком суспільства, соціальних груп, окремих особистостей, що дозволяє говорити про певні рівні аналізу культури:

- загальний рівень аналізу – культура конкретного суспільства, народу, або світова культура;

НУВІТ Українни

- особистісний – культура соціальних груп (макрогрупи типу націй, класів, професійних груп; мікрогрупи - сім'я, виробничий або контактний дружній колектив);
- одиничний – культура особистості [28, с. 10].

Найбільш близький до сучасної гуманістичної педагогіки ціннісний підхід до розуміння культури особистості як сутнісної характеристики людини, що склався в соціологічному знанні (С. Анісімов, І. Бестужев-Лада, І. Кон.) і у філософії освіти (Б. Гершунський).

З погляду О. Дробницького, культура особистості, як представника загальнолюдської культури і одночасно представника національної культури народу, обумовлює діалектичний взаємозв'язок національно-культурних і загальнолюдських цінностей в персональному духовному світі кожного суб'єкта, рівно як і в духовній сфері суспільства в цілому [32].

Виходячи з цього, педагогічно важливо усвідомлювати, що дані цінності не протистоять і не суперечать одне одному. Навпаки, введення молодих людей в світ загальнолюдської культури відбувається в умовах освіти і самоосвіти, які організовані на основі емоційного творчого освоєння, перш за все, зразків і традицій своєї рідної культури. Саме в них

конкретизується зміст загальнолюдських норм і етично-етичних принципів, загальнозначущих понять і гуманістичних уявлень. А це якраз і є фундаментом для гуманістичного формування всього комплексу світоглядних ціннісних орієнтації і ідеалів особистості, як основи її культурного самобудування, інтеграції її в культуру суспільства і в світову культуру.

Аналізуючи відомі підходи, можна зробити наступний висновок:

- культура розглядається як універсальний, специфічно властивий людині спосіб взаємодії із середовищем життєдіяльності, як зовнішньої, так і внутрішньої;

- стосовно нього культура, як зміст цивілізації, відбиває його базисні традиції, тобто стійкі стереотипи, що обумовлюють загальні

Н параметри для способів вирішення різних проблем у цілому, і в освітньо-виховних системах зокрема;

- стрижнем будь-якої цивілізації, що виражає її культура, є духовна культура і її етична складова;

Н і показник даної взаємодії;

- культура виражає собою систему формуючих початків творчої діяльності людини.

Ми підтримуємо думку М. Кагана, що культура є не тільки опозицією стосовно «натури», природи, але це поняття входить у більш багату і складну категоріальну систему «природа – суспільство – людина – діяльність – культура» [42].

Більш того, в це поняття включається інформація про наявність певного рівня розвитку творчих сил і здібностей людини: це і знання, і рівень інтелекту, духовно-морального, естетичного розвитку особистості, світогляд людини.

Все більше значення має психолого-педагогічний підхід, аналіз з погляду педагогіки культури, коли ведеться аналіз реально існуючих соціальних інститутів у всім їхньому суперечливому і проблемному розвитку. Для аналізу проблем формування духовної культури студентської молоді це особливо важливо, тому що саме система вищої освіти як соціальний інститут покликаний і дійсно впливає, не позбавлене внутрішніх протиріч і деформацій, на конкретні прояви форм свідомості, духовних потреб і інтересів, різних видів творчості.

Сутність педагогічної інтерпретації феномена культури – це бачення освіти через призму поняття культури, тобто її розуміння як культурного процесу, що здійснюється в культуровідповідному освітньому середовищі, усі компоненти якого наповнені людськими смислами та слугують людині, яка вільно виявляє свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку та самовизначення у світі культурних цінностей” [42, с. 251].

Н

Культурний процес, що здійснюється у визначеному культурно-освітньому середовищі сприяє ціннісно-емісловому розвитку особистості. Розглядаючи освіту як частину культури, що, з одного боку, живиться нею, а

з іншого боку впливає на її збереження і розвиток через людину, забезпечує сходження її до загальнолюдських цінностей і ідеалів культури.

Н

(В. Караковський, О. Лосєв, І. Лернер, М. Скаткін, Б. Бім-Бад, П. Ісаєв, О. Петровський, В. Сластьонін, Г. Шевченко та інші).

Освіта – це „закріплення і усвідомлення того природного зв'язку, що існує між окремою особистістю і загальнолюдською культурою” [44, с.59].

Н

Виходячи з цього, освіта повинна бути культуровідповідною. Тобто основним методом її проектування і розвитку повинен стати культурологічний підхід, що повертає всі компоненти освіти до культури і

людини як її творця і суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку.

Н

Визначення культури з позиції педагогіки наводять В. Семеченко та І. Ісаєв: „Культура – це спресований досвід тисячоліть, що передається і

засвоюється у процесі навчання, він містить у собі культуру поведінки, спілкування, почуттів, мислення і практичної конструктивної діяльності” [75, с.75].

Н

Культура виражає також високий рівень якісного розвитку духовних досягнень. Відбувається отожднення понять культурна людина і вихована людина. У дослідженнях культура означає розвиток сутнісних сил та

здібностей людини, результати діяльності якої виражаються у створюваних нею матеріальних і духовних цінностей [85].

Н

Таке різноманітне тлумачення дефініцій свідчить про поліфункціональність світу культури і пояснюється тим, що культура виражає глибину та безмежність людського буття, усі аспекти взаємозв'язку

людини зі світом.

Н

Отже культура є одним із фундаментальних понять соціально-гуманітарного знання і об'єктом вивчення філософів, педагогів, культурологів, соціологів, етнографів, при чому кожна з наук розглядає

Н культуру з позиції власного предмета дослідження, розкриває в ній свої вагомості для неї сторони цього явища. Саме з цим пов'язано існування великої кількості дефініцій культури, які відображають її часткові компоненти.

Н Аналіз наукових досліджень феномену культури доводить, що незалежно від підходу до проблеми культури практично всі дослідники відзначають, що культура характеризує життєдіяльність особистості, групи, суспільства загалом; що культура є специфічним способом буття людини, має свої просторово-тимчасові межі; розкривається через особливості поведінки, свідомості і діяльності людини, так само як і через речі, предмети, твори мистецтва, знаряддя праці, через мовні форми, символи та знаки.

Н Таким чином серед різних підходів тлумачення культури, зокрема, виділяються: культура як сукупність матеріальних і духовних цінностей, що виражають певний рівень історичного розвитку даного суспільства і людини;

Н культура як сфера духовної життєдіяльності суспільства, що включає систему освіти, виховання, духовної творчості; культура як рівень оволодіння людиною тією або іншою галуззю знань або діяльності; культура як форма соціальної поведінки людини, обумовлена рівнем її виховання і освіти; культура як спосіб перетворюючої діяльності людини в світі і спосіб самоперетворення.

Н

Н Культура, як сумативний досвід людства в різних галузях діяльності, сукупність матеріальних, прогностичних, духовних накопичень людства, досвід спілкування і досягнень мистецтва, не може бути просто

затвердженням її цінності. Культура може стати придбанням особистості тільки в ціннісному взаємовідношенні з нею, в процесі поглиблення в самопізнання, у виробленні власного смаку, тобто в процесі особистісного саморозвитку. Тобто вплив культури на особистість відбувається в процесі інкультурації та соціалізації, за допомогою яких людина оволодіває знаннями і навичками, необхідними для життя у суспільстві у тій чи іншій конкретній культурі. (В. Біблер, А. Гуревич, М. Каган, Л. Колапа, Е. Маркарян). Процес інкультурації являє собою освоєння людиною традицій та норм поведінки в

Н

Н

Н

Н

конкретній культурі, що відбувається в процесі взаємообміну між людиною і культурою, при якому, з однієї сторони культура визначає основні риси особистості, а з іншої - людина сама впливає на свою культуру.

Інкультурація особистості відбувається в процесі освіти й виховання і є збагаченням суб'єктного досвіду особистості культурними цінностями конкретного народу, гуманістичними цінностями, спадщиною людства в цілому; придбанням широкої гуманітарної культури, додання культурному світу молодій людині цілісності і компетентності. Звідси інкультурація студента вищого навчального закладу визначається як: форма позитивного засвоєння ним культурних цінностей, якісна характеристика об'єднання суб'єктом різних форм і рівнів культури; взаємодія аспектів культурного світу в особі, яке приводить до створення інтегрованого світу [7].

Узагальнення змісту визначень, що трактують поняття культура, дозволяє зробити наступний висновок, важливий для нашого дослідження про те, що засобом формування соціальних (сутісних) сил особистості і сферою їхньої реалізації виступає культура, у взаємодії з якою особистість, на нашу думку, можна розглядати в трьох найважливіших відносинах: особистість засвоює культуру, є об'єктом культурного впливу; особистість функціонує в культурному середовищі як носій і виразник культурних цінностей; особистість створює культуру, виступаючи суб'єктом культурної творчості. У кожному з цих відносин існує визначений ступінь взаємодії та відповідності між культурою й особистістю, необхідної для існування як особистості і суспільства, так і їхньої культури. Це обумовлено, перш за все, функціями культури.

Систематизуючи наукові дослідження, можна виділити наступні основні функції особистісної культури людини:

- репродуктивно-трансляційна – збереження і передання нового в поглядах, традиціях, теоріях, методах, способах діяльності, цінностях, а також досягнення певного особистого культурного рівня, який сприяє спадкоємності поколінь;

НУБІП України - результативно-прогресивна – забезпечення прогресу, оновлення індивідуального і суспільного людського буття у всіх сферах життя;

конструктивно-адаптаційна – забезпечення соціальної адаптації, ефективної взаємодії, взаєморозуміння людей, забезпечення ефективності зовнішньої і внутрішньої діяльності людини, спрямованої на вирішення проблем, на основі наявного життєвого досвіду, освіченості, культурного розвитку процесів і якостей;

НУБІП України - регулятивно-корегуюча – забезпечення ефективності процесів саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю;

НУБІП України - розвивальна – активізація процесів самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку;

- проектувально-орієнтаційна – орієнтування, планування в процесах життєвого самовизначення, свідоме проектування, «побудова» людиною свого життя, доп. вирішення кризових станів, що виникають в житті.

НУБІП України - гармонізуюча – гармонізація внутрішнього світу людини, забезпечення повноцінного життя людини, створення цілісної

несуперечливої «Я-концепції», стану внутрішнього благополуччя, підвищення якості життя, ступені задоволеності.

НУБІП України Поряд із цією тенденцією і підходом до вивчення культури з'явилася і досягла значних результатів гуманітарна культурологія. Ряд істориків, філософів, літературознавців (Д. Лихачев, С. Аверінцев, А. Лосев, М. Бахтін, В. Біблер тощо) на новій методологічній основі розвивали ціннісно-

НУБІП України розуміючий підхід до дослідження духовної культури, коли під духовним бачиться синкретична спрямованість людини і суспільства до високого і досконалого стану.

Відповідно завданням культури різного рівня реалізуються специфічні закономірності взаємодії культур окремих особистостей, культур соціальних груп і культури конкретного суспільства та світу. Оволодіваючи цінностями культури різних рівнів, людина формує власне «Я». Особистісний рівень аналізу культури залежить саме від рівня аналізу культури суспільства, від

ступеня його зацікавленості в розвитку здібностей кожної окремої людини [28].

На нашу думку, формування особистісної культури повинно ґрунтуватися на аксіологічному підході, оскільки людина завжди діє в межах загальнолюдських цінностей, при цьому являючись як об'єктом, так і суб'єктом культурних впливів одночасно.

Необхідно також вказати на важливість цінностей не самих по собі, а їх реалізацію в культурі людини, визначити, яка при цьому встановлюється ієрархія основних життєвих і професійних цінностей, з'ясувати їхній вплив на процес формування особистості.

Вирішення проблеми цінностей як компонента культури має велике значення для дослідження загальної культури майбутніх спеціалістів, тому що аксіологічний підхід, який передбачає освоєння та створення цінностей, дозволяє визначити напрями формування загальної культури майбутнього спеціаліста, а також наголошує на компонентах, які складають сутність загальної культури.

Можна повністю погодитися з думкою, що цінності важливі не самі по собі, а тим, як “ вони входять і реалізуються в культурі людини ”, дозволяють “сформувати ціннісне ставлення до оточуючої дійсності, діяльності людей, самого себе” [15, с.18-19].

До проблеми цінностей звертаються й психологи, але вони її зводять до таких психологічних феноменів як “особистісний сенс” (О.М. Леонтьєв), “переживання” (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн). Так, І.Д. Бех стверджує, що людські цінності завжди є фактом бажання, а їх виховання рівнозначне їх переживанню, кожна особистісно утворена цінність без переживання взагалі неможлива [12, с.125].

З таким висновком можна погодитися. Дійсно, цінність має особистісний сенс, оскільки характеризує зв'язок суб'єкта з дійсністю, викликає певне переживання, усвідомлення його значущості.

Необхідно також розглянути проблему цінностей у педагогічному аспекті. Ця проблема є надзвичайно важливою, адже виховання на основі цінностей – головний напрям у розвитку особистості, її духовного світу, етичної, естетичної, правової та інших культур майбутнього спеціаліста.

Дослідники приділяють увагу різним аспектам, а саме формуванню цінностей:

- національних і моральних (О.І. Будник, О.І. Вишневецький, Н.Ц. Глушко, Р.О. Захарченко, І.В. Іванюк, П.Р. Ігнатенко, В.І. Костів, В.О. Павленчик, О.В. Сухомлинська, Б.Г. Чижевський);
- у підлітків і молоді (В.О. Білоусова, Ю.П. Болотін, В.Ю. Болотіна, А.М. Вороняк, І.П. Жерносек, І.А. Зязюи, Л.Ю. Ковальчук, Б.І. Ковбас, В.Н. Ликов, В.П. Лисенко, А.О. Малихін, К.І. Чорна);
- у студентів (Е.Л. Носенко, Н.В. Фролова);

- родинного виховання (О.М. Докукіна, О.М. Семенов, М.Г. Стельмахович).

Кожне суспільство, держава, нація утворюють певну систему цінностей, яка зосереджується в їх матеріальній і духовній культурі.

Концепція національного виховання передбачає, що громадяни повинні засвоювати духовно-моральні цінності свого народу (нації), стаючи при цьому типовим представниками, нащадками й продовжувачами. Засобами ж засвоєння цінностей виступають рідна мова, наука, мистецтво, фольклор, історичний досвід народу, національно-родинні й суспільні взаєностосунки.

Кінцевим же результатом засвоєння цінностей є втілення їх у життя й діяльність, власну поведінку, сформованість ціннісного відношення до різних боків суспільного життя, особистого життя, культури.

Отже, проблема ціннісного відношення досить складна й багатогранна.

Узагальнюючи праці різних учених, будемо виходити з об'єктивності цінності й ціннісного відношення, у формах якого з'ясовується переважність значущості реальних предметів і явищ у житті людей.

Визначаємо ціннісне відношення суб'єктів педагогічного процесу до загальної культури як свідоме, індивідуальне, позитивне відношення до неї, сформоване на основі оцінного освоєння інформації про її сутність, структуру і значення.

Ціннісне відношення має прояв в усвідомленні важливості культури для загальної і професійної підготовки майбутнього спеціаліста, глибокому інтересі до неї та потребі в її формуванні, а встановлюється в процесі діяльності суб'єктів педагогічного процесу.

Необхідно зазначити, що важливість культури для професійної підготовки виступає для спеціалістів у якості суспільної цінності, пов'язаної з кінцевою метою навчання, а інтерес – як показник індивідуальної цінності культури кожного студента, пов'язаний з їх особистісним сенсом.

Діяльність суб'єктів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які сприяють формуванню загальної культури, мотивується їх уявленнями про професійні цінності, а тому може спонукатися й управлятися різними формами мотивації, які відрізняються за змістом і рівнем узагальнення.

Виділяємо три рівні мотивації, які утворюють єдину систему (за В.А. Якуніним) [86].

Першому рівню узагальнення (з точки зору соціальної значущості) відповідає професійна спрямованість – відношення студентів до обраної спеціальності, яка виступає як кінцева мета навчання. Другому рівню відповідають навчальні мотиви – система відношень до різних аспектів

навчального процесу, які є засобом досягнення кінцевої мети. Третій рівень – відношення до культури, яке включає оцінку її важливості для професійної підготовки і вибірково ціннавацького інтересу до неї, що також є засобом досягнення кінцевої мети навчання. Таким чином, в ієрархічній системі

мотивації студента виявляються його ціннісні відношення до професії, навчання і культури.

1.2. Загальнокультурна підготовка майбутніх педагогів вищої освіти

Культурне відродження вищої педагогічної школи, необхідність вирішення складних соціальних, економічних і духовно-моральних проблем спонукають по-новому дивитися на існуючу систему розвитку вищої освіти, на її здатність в умовах ринкових відносин, які формуються, забезпечити збереження і нарощування інтелектуального і культурного потенціалу суспільства.

У основі цих перетворень повинні знаходитися зміни, перш за все, в освітній сфері, основним принципом яких є підготовка спеціаліста, здатного удосконалювати свої професійні знання, уміння, якості, відтворювати й розширювати свій життєвий досвід, перетворювати матеріальні умови життя суспільства, його культуру, накопичувати і створювати нові цінності. Тому освіта передбачає підвищення рівня культури особистості, її духовно-моральне збагачення. Через систему освіти кожне молоде покоління повинно постійно переходити на більш високі щабелі культури, корелюючи з базовими загальнолюдськими вічними цінностями.

Аналіз історико-філософської, педагогічної літератури свідчить про те, що важливість завдання формування гармонійно розвинутої особистості усвідомлюється всіма дослідниками. У зв'язку з цим освіта у системі вищої педагогічної школи повинна будуватися так, щоб стимулювати самовиховання і самоосвіту майбутнього педагога, а також розвивати у нього культурні потреби, ціннісні уявлення, інтереси в галузі культури, орієнтувати його здібності на творчу діяльність. “Будь-яка перебудова суспільства завжди пов'язана з перебудовою школи. Потрібні нові люди, сили – їх повинна підготувати школа” [2,с.29]. Написані у другій половині ХХ ст., ці слова не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Історія вищої педагогічної школи доводить, що головний сенс, який пронизував здобутки великих творців, учених, діячів науки і освіти,

винахідників минулого і сьогодення полягає в тому, що необхідно готувати творчу особистість, професійно підготовлену. Це можливо лише за умови культурної освіти. Історія доводить, що культурна освіченість завжди мала незрівнянний престиж.

Обидва шляхи важливі, вони завжди повинні поєднуватися, доповнюючи один одного. У зв'язку з даною проблемою головним завданням вищої освіти є залучення студентів педагогічних вузів до історико-філософських, культурологічних і педагогічних знань, а також взаємодія природних, гуманітарних і суспільних дисциплін, глибоке проникнення духовно-моральної культури в зміст наук професійного спрямування, збільшення в навчальних планах об'єму гуманітарних предметів.

1. Сучасна загальнокультурна підготовка передбачає насичення духовним, моральним, культурно-естетичним змістом як навчальної, так і позанавчальної діяльності студентів.

Отже, значення загальної культури сучасного вихованця технічної школи полягає в тому, що в період навчання у вищому закладі освіти він повинен одержувати ті необхідні загальнокультурні знання, які будуть базовими в його майбутній творчій діяльності.

Таким чином, система вищої педагогічної освіти повинна бути націлена на відтворення в студентів цілісної картини культурного процесу, що обумовлює специфіку їхньої свідомості й діяльності. Критерієм ефективності освіченості майбутніх педагогів виступає їхня загальна і професійна культура. Обґрунтовуючи актуальність тісного взаємозв'язку між загальною та професійною культурою.

При моделюванні процесу формування загальної культури майбутнього педагога вищої освіти необхідно враховувати, що відмова від традиційної догматичної системи вищої педагогічної освіти обумовлює необхідність переходу від вузькопрофесійної підготовки до широкої загальнокультурної і фундаментальної освіти, де будуть приділяти увагу індивідуальним схильностям, здібностям і можливостям студента.

Необхідно змінити акценти в підготовці випускника вищої школи. Він повинен бути не тільки фахівцем з якогось предмету, але, насамперед, людиною культурною. Сучасна загальнокультурна підготовка повинна

ґрунтуватися на певних джерелах, до яких ми відносимо мистецтво, історію, філософію, літературу, музику, а також науку і техніку.

Вони, у свою чергу, мають основою духовно-моральні цінності.

Унікальність і значущість духовної культури передбачає залучення сучасної молоді до забутих духовних традицій, де простежується становлення цінностей, ідей гуманізму, де виховувалася висока культура людських почуттів.

Духовні цінності є загальними, оскільки задовольняють духовні потреби та духовні інтереси людей, які є основними джерелами, рушійними силами духовної культури.

Залучення людини до духовної культури суспільства відбувається шляхом засвоєння нею цінностей, які об'єктовані у духовному досвіді людства і акумульовані у мистецтві, науці, моралі, праві, політиці та релігії.

Через ці джерела відбувається трансляція та наслідування духовності, духовної культури.

Мистецтво акумулює всі досягнення людства, по своєму трансформуючи і змінюючи їх. Специфіка мистецтва в тому і полягає, що воно є своєрідним видом практично-духовного освоєння світу, його пізнання,

розуміння. Воно здатне творити чудо: формувати особистісний, внутрішній духовний світ людини, підносити суспільну свідомість від буденного рівня до вищого — науково-теоретичного, формувати та розвивати естетичні смаки та здібності, а також збагачувати інтелект людини. Воно тишіє, аналізує та узагальнює суспільні процеси, економічні явища, життєві колізії людини.

Мистецтво стає джерелом пам'яті, засобом історичного та соціального досвіду людства. Видатні талановиті твори завжди викликають численні наслідування, стають взірцем для творчості на батьківщині та за її межами.

Так, творчість українських діячів культури І. Котляревського, І. Нечуя-

Левицького, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, Лесі Українки, М.М. Коцюбинського та інших письменників і поетів став надбанням культури багатьох народів. У процесі спілкування з творами мистецтва особистість залучається до певних цінностей.

Основною цінністю, яку акамулює мистецтво, є Прекрасне, Краса, яка передається з покоління в покоління, із століття в століття з тим, щоб зберіглась людська здібність до насолоди життям. У силу того, що насолода є елементом щастя людини, спілкування з Красою сприяє знаходженню людиною щастя, духовної задоволеності. Видатний педагог В.О.

Сухомлинський з цього приводу писав, що “у світі є не тільки потрібне, корисне, а й красиве”.

Формуванню духовної культури особистості надзвичайно сприяє інший вид мистецтва — музика. Адже, як стверджували ще Аристотель, Квінтіліан, пізніше Л. Фейєрбах, Ф. Шіллер, Ж. Ж. Руссо, під час сприйняття музики відбувається процес духовного збагачення людини, що неодмінно впливає на поведінку та вчинки людей, формування їх світосприйняття та світовідчуття.

В процесі навчальної діяльності, залучаючи наукові факти, закони, ідеї, прагнучи пояснити явища та процеси, виникає потреба у зверненні до іншого джерела культури — науки. Оскільки наука є невід’ємною частиною загальної культури і практичного освоєння світу, вона є теоретичним відбиттям дійсності, специфічною формою діяльності людини, функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об’єктивних знань про

навколишню дійсність. Наука сприяє збереженню цінностей Істини і тим самим забезпечує свободу людини. Первісна людина, яка, на перший погляд, була вільною від Істини як і від Добра чи Краси, насправді була невільною.

Знайшовши Істину, людина знаходить свободу. Так, прилучаючись до пізнання, учень знаходить Істину і стає більш вільним: він розкутий у судженнях, вільно спілкується з однолітками і дорослими, уже менше піддається конформізму.

У наукових дослідженнях до джерел культури відноситься і філософія, яка посідає особливе місце у процесі формування духовної культури особистості. З одного боку, це наука, метою якої є відкриття Істини, завжди об'єктивної, незалежної від інтересу, а з іншого — це "погляд на світ", роздуми про сутність і сенс буття, це ідеологія, яка завжди суб'єктивна і відображає інтереси окремої людини або групи людей. Філософія "поєднує пізнавальну інтенцію з потребою співвідносити світ з людиною, закони буття — з ідеалами людства". Філософія синтезує і об'єктивне знання про світ, і ставлення до світу.

Джерелом загальної культури особистості є освіта. Світовий досвід свідчить, що розвиток культури, динамізм економіки, науково-технічні досягнення й особистісна самореалізація з великим успіхом здійснюються в тих соціальних інститутах, що витрачають більше коштів на освіту й у яких престиж відповідних професій досить високий і стабільний.

На жаль, треба констатувати негативні прояви кризи освіти: зростає тенденція цинічно-відвертої девальвації знання і вузівського диплома; інтелектуальна праця і його результати продовжують залишатися соціально незахищеними. "Безглузде отримання освіти" стало стійким оцінним стереотипом: людина в кращому випадку зацікавлена в отриманні диплома, але не знань, тому що ні суспільство, ні виробництво, ні міжособистісне спілкування сьогодні не потребують знань у цілому. Парадоксальним є і те, що дійсно серйозна, якісна освіта, отримана ціною напружених особистісних зусиль, теж "випадає" із стилю пострадянського життя, провокуючи тканину культури "розповзатися" і "старіти", що яскраво виявляється в національній катастрофі, "відтоку інтелекту і талантів" [13, с.11]

Далі можна припустити, що освіта як феномен культури буде змінюватися в тому середовищі, яке вже сформувалося в результаті зміни науки й філософії: від "класики" через "некласику" до "посткласики". Тому немає особливого змісту обґрунтовувати необхідність "розмаїття систем освіти" як варіанта виходу з кризи. Принцип плюралізму і нове розуміння

цілісності як відношення різноманіття, характерні для постнекласичного мислення, не тільки пропонують, але й "задають" такого роду вектор розвитку освіти як цілісному явищу культури, що прагне зберегти своє традиційне місце в культурі [13,с.14].

Виявити сутність статусу освіти як такого можна спробувати, за визначенням В. Леонтєвої, якщо поставитися до освіти як феномену культуротворчості, тобто розглянути її в контексті культуротворчих процесів. Тому сьогодні перед багатьма дослідниками з культурологічних дисциплін постає питання: на чому вченому слід сконцентрувати свій оглядовий матеріал, які категорії і теоретичні положення вимагають до себе особливої уваги. Головне, на наш погляд - необхідно пов'язати розробки навчальних курсів з темами, пов'язаними із взаємодією культури і суспільства, культури і громадянськості, релігійної культури. Не менш важливий і етнокультурний ниток, де розглядаються взаємодії загальнонародського і національного, зв'язок елітарної, духовної і народної культур.

Останнім часом панує думка про те, що елітарна культура ніби-то пригноблює формування народної культуротворчості. Однак, з точки зору академіка Д. Ляхачова, "не варто побоюватися існування в країні елітарної культури. Елітарність украї небезпечна тільки тоді, коли вона спирається на протекціонізм", "заслуги батьків", або на власне чиновницьке положення в суспільстві, коли ця еліта обмежує себе званнями або посадами. Але елітарна культура талантів і освічених людей неодмінно повинна існувати в нормальному культурному суспільстві" [56,с. 7].

І, нарешті, народна культура: вона була, є і буде міцним фундаментом, на якому ґрунтується світова й національна культури. Мудрість відношень, етика й естетика життя суспільства, багатющий фольклор, побутовий етикет і обрядовість — усі ці істотні її прояви потребують ретельного вивчення й дослідження з боку вчених-культурологів.

На навчальні дисципліни культурологічного спрямування сьогодні є попит. Їх необхідно наповнити цікавим змістовним матеріалом, методологічною чіткістю й тиражуванням дидактичних матеріалів, аудіо-, відео- комплектами, дати комп'ютерне забезпечення змісту курсів. М.Злобін

зазначає, що в різних галузях соціального знання і наукових дисциплінах "виділяються специфічні культурологічні напрями, що досліджують різні ... аспекти культурного життя ... " [35, с.10].

Але подальший розвиток дослідницької думки й у цій галузі можливий лише на базі загальної теоретичної концепції, що виступає інтегративною методологічною основою, яка об'єднує все різноманіття аспектів вивчення культури в цілісну систему" [35, с.7]. Тому необхідно вивчити предмет і методи культурології.

На сьогоднішній день культурологія як єдина дисципліна перебуває в стадії становлення й формується на базі таких наук, як антропологія, соціологія, психологія і педагогіка. Як показує аналіз наукової літератури, культурологія не є дисципліною з єдиними установками й предметом. Можна виділити дві групи установок і цінностей: одна орієнтована на міжкультурне розуміння й спілкування, на цілісний опис культури, на порівняльний аналіз культури, а інша - на соціально-інженерну взаємодію, істину, теоретичний опис культури. Як уже було зазначено, вивченням культури займаються різні науки, а в них самих реалізуються різні ціннісні відношення (тобто різні ідеали пізнання). У зв'язку з цим аналіз культурологічних досліджень дає

можливість виділити декілька аспектів культурологічного методу з погляду його пізнання:

1) дослідник у результаті вивчення проблеми повинен не тільки виявити й сконструювати факти для культурологічного пояснення, але й теоретично їх осмислити;

2) зіставлення аналізованої культури і її феноменів з іншими культурами. У даному аспекті дослідник-культуролог саме в зіставленні культур, що розрізняються, і їх феноменів може одержати перші

характеристики й опис культури, яка цікавить. Таке порівняння дозволить культурологу звернутися до філософії, логіки, соціології, мовознавства, психології, системного підходу, історії;

3) дослідник-культуролог повинен уміти описати основні культурні структури, ті, що визначають особливості й характеристики всіх інших структур і систем у культурі, її основні устої, що забезпечують її усталеність і життєздатність;

4) наступний аспект культурологічного методу з погляду його пізнання піднімається до гуманітарних наук, у яких поєднуються тенденції й особливості культури, як такі, що мають зовнішню суперечність стосовно основного культурного процесу. Дійсно, у культурі ми часто спостерігаємо суперечливі процеси, без цих процесів неможливі розвиток і процвітання культури.

Таким чином, вивчаючи дисципліни культурологічного спрямування в такому ракурсі, педагог може зробити предмети цікавими, захоплюючими, творчими. Адже важливою особливістю тут є зацікавленість студента й викладача в тому, щоб самим спробувати зрозуміти таємницю культури і її еволюції. Не випадково Л. Фридман в одній зі своїх робіт, аналізуючи форми знання й освіти, стверджує, що "освіченою" є не та людина, що знає "багато" про світ або може відповідно до законів передбачати процеси й управляти ними, а та, яка опанувала особистою структурою, сукупністю вибудованих у єдності одного стилю ідеальних рухливих схем спостереження, мислення, мислення, оцінки світу, спілкування з ним, схем, що "передують" усякому випадковому досвіду, одноманітно переробляють його і включають у цілісність особистого "світу" [83, с.74].

Таким чином, функції процесу загальної культури у вищому педагогічному навчальному закладі полягають у тому, щоб сприяти:

- розвитку загальнокультурних інтересів студентів і можливостей емоційно сприймати навколишній світ;

• засвоєнні системи культурологічних знань і формування на їх основі ціннісних орієнтацій та установок;
• активізації творчого відношення до навколишньої дійсності, себе, діяльності на основі цінностей.

Здійснювана сьогодні у вищій технічній школі реорганізація системи освіти занекавлена у вихованні загальної культури студентів з тим, щоб стимулювати розвиток властивостей, якостей майбутнього фахівця-інтелігента. Тому цілеспрямоване формування загальної культури може бути чинником системного підходу в підготовці інженера, який сприятиме розвитку самостійності й творчої ініціативи фахівця, закладатиме основи його професійної майстерності.

Вивчення досвіду формування загальної культури студентів у вищих педагогічних навчальних закладах свідчить, що кожна дисципліна, яка викладається, у тому числі й негуманітарна, спеціальна, має власний підхід до виховання ставлення студентів до культури, передбачає розробку змісту й використання форм, засобів і методів, які сприяють розвитку особистісної культури майбутнього фахівця, на аксіологічних основах визначає її якість і культуроемність, що веде до подолання формальності в навчально-виховному процесі.

1.3. Зміст і структура загальної культури майбутнього педагога

вищої освіти

У сучасних умовах розвитку вищої технічної школи виховати інженера-інтелігента можна тільки за умови створення особливого культурного середовища навчання й виховання, що пов'язано з духовно-моральним, культурно-естетичним насиченням змісту всього педагогічного процесу. Це дозволяє визначити такі завдання:

НУБІП УКРАЇНИ

- по-перше, загальна культура є провідною конструкцією духовності особистості, що характеризується ціннісною орієнтацією думок, бажань і шляхетністю вчинків;

НУБІП УКРАЇНИ

- по-друге, загальна культура полегшує засвоєння студентом системи знань з обраної професії, завдяки їй доступне пізнання логіки будь-якої справи.

НУБІП УКРАЇНИ

- по-третє, загальна культура сприяє емоційній поліфонічності майбутнього фахівця, а тому робить його більш відкритим, активізує інтелектуальну сторону його діяльності;

НУБІП УКРАЇНИ

А тому формування (на базі загальної культури) інтелегентного фахівця передбачає:

НУБІП УКРАЇНИ

- орієнтацію викладання інженерно-технічних і гуманітарних наук на всебічний аналіз сучасних соціальних проблем у контексті розвитку

НУБІП УКРАЇНИ

- світової культури;
- формування методологічної культури майбутніх фахівців, нового творчого мислення;

НУБІП УКРАЇНИ

- взаємодію суб'єктів педагогічного процесу, що включає співробітництво викладачів і студентів, створення позитивного мікросередовища, таких взаємовідносин у вищому закладі, які осприяли розвитку у майбутніх фахівців якостей інтелегентної особистості;

НУБІП УКРАЇНИ

- єдність професійної й загальної культури студентів на основі розвитку їхньої самостійності в оволодінні духовно-моральними цінностями, створення умов для реалізації майбутніми фахівцями свого інтелектуального й духовного потенціалу в майбутній своїй діяльності.

НУБІП УКРАЇНИ

Робота ВНЗ в подоланні духовного регресу багато в чому залежить від її цілеспрямованості і безперервності протягом усього періоду навчання студента.

Найважливішою умовою успішності навчального процесу може стати пошукова діяльність викладачів і студентів, спрямована на вироблення педагогічного мислення у майбутнього педагога й шляхів його формування, створення творчого суперництва між студентами, забезпечення їх необхідними технічними й технологічними засобами.

Зовнішній культурний вплив на студентів не буде мати успіху, якщо навчальна інформація, яка складається з загальнокультурних понять, визначень, ілюстрацій, не буде сприйнята тими, хто навчається. Глибина, тривалість і виховна ефективність сприйняття залежать від наявності в студентів художнього інтересу, потреб у спілкуванні з творами мистецтва, з викладачем як носієм і джерелом знань з історії і теорії світової, національної культури.

Вища педагогічна освіта готує майбутнього викладача до виконання культурно і професійно диференційованих функцій. Структура й функції майбутньої виховної діяльності визначають основні напрями формування загальної культури студентів у процесі викладання різних дисциплін.

Зміст загальної культури студентів у вищому педагогічному навчальному закладі насамперед відбиває процес прогресивних змін якостей особистості майбутнього педагога. Цей процес можливий лише при дотриманні системності й структурної гнучкості в побудові педагогічного процесу в технічній школі.

При цьому необхідно враховувати, що:

- навчання, освіта й самоосвіта повинні будуватися на особистій зацікавленості студента, його індивідуальних інтересах, здібностях до відтворення загальної культури;

- бачення студентом перспективи власної підготовки, самоосвіти й самовиховання, де формується здібність до самовідтворення в культурі, спрямована на усвідомлення й цілеспрямоване перетворення навчальної діяльності, у процесі якої знання, отримані студентами, стають основою їх майбутньої професійної майстерності;

• цілісність педагогічного процесу сприяє об'єднанню знань, умінь, навичок, прагнень та інтересів студентів у єдине ціле і служить не тільки орієнтиром, але й визначальним якісним критерієм ефективності процесу навчання;

• доміантою формування загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу повинен стати особистісний підхід, де кожній особистості пропонують право вибору власного судження, пошукової діяльності, спрямованої на формування науково-педагогічного мислення й якостей культури майбутнього фахівця;

• формування культури майбутнього фахівця неможливе без створення нового педагогічного середовища, що принускає співдружність педагогів і студентів як одnodумців культурно-освітнього процесу. Говорячи про завдання формування педагогічної культури у ВПНЗ, необхідно враховувати і той факт, що в самій культурі зараз відбуваються неусвідомлені процеси. Виникає необхідність переосмислення її ролі й місця в нових умовах розвитку освіти й виробити нові цільові програми загальної культури студентів і розвитку інтересів як до загальної культури, так і до професійної.

Організуючи процес формування загальної культури студентів, необхідно виховувати в майбутніх педагогів самостійність мислення, навчити їх не просто засвоювати культуру, але, в першу чергу, самостійно орієнтуватися в ній, відбираючи необхідне для своєї майбутньої професійної діяльності, а також допомогти майбутньому педагогу вже зі студентської лави виробити свою індивідуальну модель культури.

Пізнавальна активність студентів не повинна обмежуватися сферою професійних інтересів. З введенням в Україні в структуру навчального плану вищих закладів освіти широкого спектру гуманітарних дисциплін у студентські роки відбувається бурхливий процес занурення в культуру, у студентів формується певний алгоритм, що дозволяє відсівати справжні цінності від сурогатів. Студенти схильні до дискусійної манери засвоєння

загальнокультурних знань. Це дуже важливо враховувати при організації занять з гуманітарних дисциплін. Активність загальнокультурних потреб залежить від виховання культури залучення студентів до різних явищ

культури, причому необхідно враховувати їхнє соціальне походження, стартовий рівень загальної культури, професійну спрямованість, вік, раніше

придбаний життєвий досвід. Відзначені особливості, властиві студенту, роблять величезний вплив на характер їх спілкування з творами культури і мистецтва, сприяють інтенсивному взаємобміну думками й оцінками з

приводу культурних цінностей. Це, звичайно, створює сприятливе відношення студентів до культури як до засобу "добудовування" свого духовного світу й визначення власного місця в житті.

Нам хотілося пізнати, у чому ж, на думку студентів, виявляється культура людини? У відповідях, отриманих під час експериментального

дослідження, студенти надають перевагу культурі спілкування, тому що, на їхню думку, вона необхідна майбутньому фахівцю. Під час обговорення

цього питання зі студентами було встановлено, що студенти називають цю якість не ізольовано, а у взаємозв'язку з такими якостями як високий

інтелект, достатній досвід, глибокі знання, здатність до самоконтролю, самопізнання, самокритичності, стресостійкі якості (уміння управляти й

переключати свої емоції). Студенти включають у комплекс загальнокультурних якостей і такі як віра в себе, ввічливість,

життєрадісність, позитивне ставлення до критики на свою адресу, старанність, ініціативність, гарну пам'ять, пристосованість до обстановки,

правдивість, уміння говорити без перебільшень та ін.

Загальна культура є основою оцінки життєвих явищ, фундаментом подальшої соціалізації особистості й впливає на види соціальної активності, визначає пріоритетні напрями додатку енергії, знань. Зустріч з явищами

культурного життя - творчий процес. Надійним гарантом правильної оцінки творів літератури, музики, живопису є достатній рівень загальної культури.

Чим більше розуміння культури дає можливість довідуватися про реальну

дійсність, тим сильніше вона впливає на розвиток комунікативного потенціалу молоді. А спілкування традиційно розглядається студентами як одна з вищих цінностей і потреб.

Отже, загальна культура студента вищого педагогічного навчального закладу є характеристикою його особистості, системою усвідомлених цінностей, які обумовлюють навчальну й професійну діяльність. У якості цінностей виступають знання, уміння й відношення.

Компонентами загальної культури особистості є:

1) гностичний: система культурологічних знань, яка передбачає знання про історію культурних процесів світового і національного плану, поняття й знання про теорію мистецтва, твори музики, театру, живопису і формування на їх основі ціннісних орієнтацій і установок, формування культурного кругозору, ерудиції майбутнього фахівця;

2) діяльнісний: система умінь, які зумовлюють здатність до культурно-творчої діяльності (інтелектуальні уміння, комунікативні уміння), сприяють аналізу творів мистецтва, загальнокультурних явищ життя, гуманістичних аспектів своєї майбутньої діяльності;

3) ціннісно-мотиваційний: активізація творчого відношення до навколишньої дійсності, діяльності самого себе на основі цінностей, інтерес і позитивне ціннісне відношення до творів мистецтва, до явищ культури.

З метою формування вказаних компонентів, викладач повинен поставити перед собою такі завдання:

- ознайомити студентів у процесі навчальної діяльності з тими ролями, функціями, що їм треба виконувати в різних життєвих ситуаціях;
- повідомити студентам у різних формах (бесідах, іграх, практичних заняттях та ін.) теоретичні знання, що стосуються зазначених ними якостей;
- виховати якості, уміння, навички, які б сприяли позитивному спілкуванню, задавали б еталони культури поведінки особистості в цілому у всіх сферах життєдіяльності.

Необхідно також зупинитися на результатах сформованості компонентів загальної культури майбутнього фахівця. Ними, на наш погляд, є культура, мислення, культура мови, культура поведінки, культура почуттів, естетична культура.

Студент протягом всього терміну навчання у вищому навчальному закладі готує себе до виробничої діяльності, розуміючи її як сферу свого майбутнього професійного життя. У вищому навчальному закладі освіти він охоплює науково-теоретичну діяльність, тобто оволодіває стилем теоретичного мислення. Як вказують літературні джерела, мислення є творчою стороною особистості, чинниками розвитку мислення є навчання, спілкування, досвід. Сприяють формуванню культури мислення такі характеристики:

- проблемність (у процесі ділової гри, наприклад, перед студентом ставиться проблема, у якій він знаходить труднощі, і щоб її подолати, майбутній спеціаліст повинний знайти оптимальний шлях її вирішення);
- системність (шлях рішення знайдений, і кінцевий результат повинен бути позитивним або негативним, тому він повинен правильно врахувати усі те, що вплине на його кінцевий результат);
- випередження (з огляду на те, що майбутній фахівець має високопрофесійну підготовку, він, природньо, заздалегідь повинен передбачати наслідки прийнятого рішення);
- здібність до професіоналізму (ті знання, що майбутній фахівець одержав, навчаючись у вищому закладі, він повинен застосувати за призначенням);
- гнучкість (знаннями, отриманими у вищому закладі, майбутній фахівець обмежуватися не повинен і одним лише своїми пропозиціями він керуватися не має права: тому що, якщо він є керівником свого виробництва, то йому разом із колективом потрібні знання і пропозиції ззовні);

аналитичність (цей критерій йому допоможе навчитися відрізняти думки від фактів);

- безінертність (наявний досвід і знання майбутній фахівець повинен поповнити більш глибокими, досконалими і навчитися в процесі своєї трудової діяльності вирішити поставлену проблему оригінальним шляхом);

оперативність (майбутній фахівець - раціоналізатор не повинен іти в ногу зі своїм часом, йому необхідно випереджати події, і тоді він зуміє швидко і правильно зреагувати на процес обстановки, що змінилася);

методичність (майбутній фахівець, будучи постановником проблеми, є і сценаристом, тобто методистом, тому йому важливо навчитися послідовно, не відволікаючись від поставленої мети,

осмислити ситуацію, у якій буде вирішуватися проблема).
Можна стверджувати, що культура мислення може проявити себе лише через свідомість, тобто розумову діяльність людини. Культура розуму

формується в процесі навчання, котрий регулює механізм мислення, пам'яті, уваги, що, у свою чергу, розвиваються у ході читання, бесід, міркування, творчості.

Власне, навчальний процес може бути побудований так, щоб він сприяв цілісному сприйняттю світу майбутнім фахівцем. А для того, щоб будувати свої взаємовідносини зі світом, йому потрібно навчитися пізнати себе.

Витрати застійного періоду на довгі роки загальмували розвиток свободи культури мислення, це позначилося і на розвитку інженерного розуму. Технократизм переважає і зараз над творчим мисленням. Тому, насамперед, кожний викладач повинен допомогти вихованцю в діагностиці своїх розумових здібностей.

Англійський учений Ф. Гальтон для виміру розумових здібностей особистості використовував тести, за допомогою яких виявляв різноманітні

можливості людини - від професійної придатності до ступеня ширості й емоційності [25,с.22].

У нас теж є і розробляється чимало тестів і питальників, але використовуються вони у вищих навчальних закладах украї недостатньо. За

допомогою комп'ютера і тестів можна сказати, чи володіє та чи інша людина, що перевіряється, логікою, гарною пам'яттю, самоконтролем. Ось чому

необхідно, щоб кожний майбутній фахівець мав визначену серію методик: адже він потенційно майбутній підприємець, повинен знати й оцінювати

правильно будь-яку сторону людського "я" та розбиратися в людях, як у самому собі. Таким чином, педагог вишого навчального закладу повинен

навчити сучасного студента оволодінню будь-якою методикою.

Не можна без уваги залишити такий феномен культури як культура почуттів. Почуття - одна з основних форм переживання людиною свого

ставлення до предметів і явищ дійсності. Майбутній фахівець повинен із повагою і любов'ю ставитися до своєї справи, йому повинен бути властивий і

такий стан як співпереживання, за допомогою якого він допоможе своєму колезі, підлеглому, а також підбере необхідні слова для спілкування з ними.

Але у наш час розвинути співпереживання в молодій людині дуже важко. Кризові процеси, що відбуваються сьогодні в суспільстві, штовхають

молодь до грубості, жорстокості. Основою ж такої якості, як здатність до співпереживання повинен стати гуманний підхід пояснення навколишнього

світу, місця в ньому людини і його внутрішнього духовного устрою.

Різномасштабні спостереження за студентами (на заняттях, у момент відвідування музею, під час гуманітарної практики, у гуртожитках)

показують, що рідко хто з них може сказати присміє один одному. Деякі через низький рівень емоційної культури зовсім не вміють слухати один

одного, співпереживати. В інших випадках, навіть якщо щиро співчують, не вміють реагувати адекватно тій ситуації, у якій знаходяться

співрозмовники.

Культура почуттів виявляється в здатності до самоаналізу, самоконтролю, самооцінки. Усі ці можливості, на думку психологів, є акумуляторами совісті, тому що сама "совість" це можливість особистості здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їхнього виконання і робити самооцінку здійснених вчинків" [35, с.25].

Здатність до самоврядування своєї навчальної діяльності, свого стану, почуття і поведінки - найважливіший показник загальної культури студента і фахівця. Коли сучасний студент за допомогою самоконтролю, самовиховання навчиться коригувати недоліки своєї особистості і розвивати в собі самовладання, незалежність характеру, якщо йому їх бракує, то він стає власником високої культури почуттів. У закордонній педагогічній практиці пошук рішення цієї проблеми йде дуже інтенсивно. Там уведено спеціальні предмети з психічної саморегуляції, у структуру різних предметів інтегруються знання, що стосуються даної проблеми. Нашій вищій школі необхідно почати використовувати даний досвід і особливо практику необхідності формування психологічної культури особистості, що є складовою частиною загальної культури.

Важливим результатом загальної культури особистості є культура мови. Варто визнати, що мова студентів знаходиться на низькому рівні її розвитку її заважає вплив діалектів, просторіччя, різні види жаргонів, а також засмічення усної і писемної мови непотрібними запозиченнями, канцеляризмами, словесними штампами.

Необхідно також звернути увагу й на поведінку людини, тобто спосіб його життя і дій. Адже саме в поведінці виявляються сутність культури особистості людини, особливості її характеру, темперамент, її потреби, смаки, бажання і переваги. Лише за вчинками ми можемо судити про внутрішні спонукання, думки і почуття особистості. Визначається поведінка людини всією системою ставлення її до дійсності, і, насамперед, її ставленням до навколишнього світу. Можна погодитися з думкою Дж. Локка,

що "у невихованої людини сміливість набуває вигляду грубості, ученість стає педантизмом, дотепність - блазенством, простота - нечесаністю, добродушність - підслівністю..." [55, с. 42].

Культура поведінки для майбутнього фахівця повинна слугувати показником його соціальної зрілості та бути його інтегративною характеристикою.

Культура поведінки виявляє себе в багатьох галузях людських відносин. Необхідно вказати й на таку провідну цінність у поведінці особистості як людинолюбство. Відповіді студентів засвідчили, що у нашому суспільстві сьогодні існує дефіцит милосердя, доброзичливості, безкорисливості у стосунках між людьми, дуже низька культура поведінки, люди неухважні й байдужі один до одного, часто грубі, нетактовні, нечемні, крикливо й без смаку одягнені, не вміють правильно й красиво говорити.

Таким чином, нам необхідно сьогодні задуматися над тим, чому ми поводимося так, а не інакше, і як себе поводити, які вчинки варто робити в різних життєвих ситуаціях, щоб ми самі й наше оточення не втрачали почуття власної гідності, шанували себе й один одного, випробували почуття емоційного комфорту.

Отже, що ж все-таки заважає формуванню загальної культури майбутнього фахівця? Аналіз діяльності студентів, їх опитування засвідчили, що негативно впливають на цей процес нетерпимість до інакомислення, нерозуміння й небажання сприймати чужу точку зору або осмислювати іншу

позицію. Низький рівень культури виявляється в невмінні дискутувати, аргументовано сперечатися, доводити свої погляди, а не нав'язувати їх, духовно пригнічуючи своїх співрозмовників. О.І. Арнольдов говорить, що

"дискусії, диспути, суперечки тільки тоді плідні, коли носять гідний, інтелігентний характер, коли учасники володіють культурою полеміки й творчих дискусій не перетворюються на політичну істерію" [7, с.22].

І ще один приклад низької культури: сучасний студент, як правило, рідко зустрічається з справжнім мистецтвом. Доводиться констатувати, що

велика частина молодих людей приходить у вищий навчальний заклад із невисоким рівнем розвитку культурних інтересів, які мають переважно споглядальний, пасивний характер. Це є результатом недоробки школи й сім'ї

в галузі залучення їх до мистецтва. І потім у вищому закладі освіти

спостерігається свого роду негативна спадкоємність, коли студент залишається поза сферою цілеспрямованого духовно-морального впливу. Те,

що пропонується у вищому закладі в плані культурної, творчої діяльності, або не задовольняє, або не цікавить студентів, недоступно їм через

нерозвиненість їхніх інтересів. Ось що нам показало опитування: 50%

студентів зазначили, що вони не дуже добре розбираються в мистецтві; 38%

опитаних, маючи відомий запас знань і уявлень, все ж заявляють, що не можуть вважати себе культурними людьми, і лише тільки 18% студентів

уважали за необхідне для інженера знання класичних видів мистецтв. Ці дані

свідчать, що в студентів є прагнення до самовдосконалення, вони також

вважають культурний розвиток необхідним для майбутнього фахівця, але

поки ще не завжди бачать можливості застосування відповідних знань у майбутній роботі, хоча й не заперечують можливості їхнього використання в

особистому житті.

Наці спостереження виявили таку проблему. Для серйозного духовного перетворення сучасного студента необхідні дії як з боку вищої школи, так і з боку самих же викладачів. Сьогодні необхідні розробки

програм культурологічного виховання, що повинні бути розраховані на

найближчу й віддалену перспективи, програми загальнонаціонального

напряму, а також програми цілісної культурної стратегії нашого суспільства,

де будуть охоплені й враховані історичні, національні й культурні традиції

людей, що живуть у різних регіонах.

Незважаючи на визначену складність і суперечливість, не можна

абсолютизувати або недооцінювати ті або інші феномени культури. Свій

позитивний результат для повного гармонійного розвитку майбутнього

фахівця вони можуть дати, якщо будуть вивчатися в єдності, цілісності.

Висновки до першого розділу

У сучасних умовах розвитку ВПНЗ орієнтиром системи змісту вищої педагогічної освіти з формування вільно мислячої, творчої особистості майбутнього фахівця як носія духовно-моральної культури є нова концепція вищої педагогічної освіти, змістовними компонентами якої є фундаменталізація і гуманітаризація.

Загальна культура, сформована гуманітарною освітою, припускає комплекс загальнонаукових, загальнокультурних, художньо-естетичних знань, що складають духовно-моральний та інтелектуальний зміст особистості, за допомогою яких визначаються її життєві інтереси.

Обґрунтовуючи завдання формування загальної культури у вищому педагогічному навчальному закладі, виникає необхідність переглянути її роль і місце в нових умовах розвитку системи освіти і виробити нові підходи до підготовки фахівців на основі духовно-моральних цінностей. Її найважливішою передумовою можуть стати навчальні дисципліни, що мають культурологічну спрямованість. Програми даних культурологічних курсів

передбачають вивчення історії і теорії розвитку культур як єдиного процесу, що розвивається, містять у собі знання з таких наук як культурологія, філософія, естетика, психологія, педагогіка, людинознавство, естетика, релігієзнавство. Дані курси дозволяють глибше осмислити специфіку процесів розвитку культур у єдності соціальних, естетичних і моральних витоків.

Загальна культура студентів вищих педагогічних навчальних закладів є системою цінностей.

Компонентами загальної культури особистості майбутнього педагога вищої освіти є :

1) гностичний: система культурологічних знань, яка передбачає знання про історію культурних процесів світового і національного плану, поняття й знання про теорію мистецтва, твори музики, театру, живопису і формування

на їх основі ціннісних орієнтацій і установок; формування культурного кругозору, ерудиції майбутнього фахівця;

2) діяльнісний: система умінь, які зумовлюють здатність до культурно-творчої діяльності (інтелектуальні уміння, комунікативні уміння), сприяють аналізу творів мистецтва, загальнокультурних явищ життя, гуманістичних аспектів своєї майбутньої діяльності;

3) ціннісно-мотиваційний: активізація творчого відношення до навколишньої дійсності, діяльності самого себе на основі цінностей, інтерес і позитивне ціннісне відношення до творів мистецтва, до явищ культури.

Результатами сформованості загальної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів є культура мислення, культура мови, культура поведінки, культура почуттів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ II ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВПНЗ

2.1 Методика проведення експерименту

Метою дослідження було визначення, обґрунтування і експериментальна перевірка педагогічних умов формування загальної культури майбутнього спеціаліста у вищій технічній школі.

Для проведення експерименту були обрані групи студентів факультету дошкільної та корекційної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Всього дослідженням було охоплено 125 студентів, із них у експерименті брали участь 70. В експериментальних групах (Е) дотримувались розроблених нами педагогічних умов, котрі сприяли формуванню загальної культури студентів.

У контрольних групах (К) заняття проходилося традиційно.

Для визначення ефективності дослідження треба було встановити вихідні дані про рівні засвоєння знань, умінь і відношення студентами, а також простежити динаміку їх розвитку в досліджуваних групах. Із цією метою був проведений констатуючий експеримент із використанням таких

методів:

- спостереження – для вивчення мотивації самостійної діяльності студентів і усвідомленості знань;
- опитування, анкетування, бесіди, контрольні роботи для встановлення рівня сформованості знань.

На питання "Скільки вільного часу Ви віддасте підвищенню свого культурного рівня?" студенти відповіли: велику частину вільного часу - 10,6%, меншу частину вільного часу - 58,8%, практично не приділяють уваги - 14,7%.

Результати проведеного дослідження свідчать: студенти вважають загальнокультурний розвиток необхідною умовою свого професійного

становлення, але не завжди бачать можливості застосування відповідних знань у своїй майбутній роботі.

Тільки 35,5% студентів хотіли б використовувати творчий підхід до рішення виникаючих проблем у своїй майбутній роботі, вносити в неї щось нове, виконувати роботу на високому професійному рівні, бути гарним фахівцем своєї справи.

На питання "Що є найбільш важливим у структурі особистості культурної людини?" відповіді були такими:

- культура спілкування - 91,1%;
- культура промови, ведення дискусії - 70,6%;
- культура ораторського мистецтва - 20,6%;
- культура листа - 17,6%;
- культура організації свого життя - 55,9%;
- професійна культура - 23,5%;
- моральна культура - 82,4%;
- культура творчості - 32,4%.

Установлюючи критерії загальної культури, необхідно враховувати розвиток її компонентів. Тому в роботі формування загальної культури студентів необхідно діагностувати за такими *показниками*:

- сформованість знань,
 - сформованість умінь і навичок,
 - мислення студентів;
- ціннісне відношення,
 - використання знань і умінь;
 - індивідуальність та її прояв.

Критерій сформованості знань визначався якістю знань, глибиною знань, повнотою знань, міцністю знань, дієвістю знань.

Ступінь розвиненості мислення розглядався за такими параметрами: самостійність у прийнятті рішень, варіативність мислення, дієвість мислення, творчий характер діяльності.

Критерій сформованості умінь складався з:

- *інтелектуальних умінь* (уміння аналізу, уміння виділяти головне, уміння виділяти причинно-наслідкові зв'язки, уміння узагальнювати та робити висновки),

- *комунікативних умінь* (прогнозувати спілкування з урахуванням принципів і правил етикету, орієнтуватися в етикетній ситуації, враховувати індивідуальні й вікові особливості комунікантів, орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, контролювати свою поведінку).

Використання знань і умінь розглядалося за такими параметрами:

репродуктивне використання знань, варіативне і творче використання знань і умінь.

Ціннісне відношення визначається через такі параметри: усвідомлення цінностей культурологічних знань, визнання цінності суб'єкт-суб'єктних відносин, розуміння та оцінку цілей і задач культурологічної діяльності, уміння виявляти особистісне відношення до суб'єктів, уміння аргументувати особистісну позицію.

Індивідуальність майбутнього спеціаліста визначається через: бажання приймати участь у вирішенні ситуації, самостійне проведення занять, критичне ставлення до своєї діяльності.

На основі встановлених критеріїв сформованості загальної культури було визначено рівні сформованості загальної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів:

високий: повні, глибокі та усвідомлені знання, позитивне відношення до майбутньої професії, високий рівень розвитку інтелектуальних і комунікативних умінь, розвинене прагнення до постійного

самовдосконалення, ціннісне відношення до оточуючої дійсності, своєї діяльності, яскраво виражена індивідуальність студентів;
достатній: є деякі прогалини в знаннях, індиферентне ставлення до майбутньої професії, існує потреба в самовдосконаленні;

задовільний: не сформована система умінь, низька якість знань, інтуїтивний підхід до вирішення ситуацій, не чітко виражене прагнення до самовдосконалення, не чітко усвідомлюється цінність людини і культурних надбань;

низький: низька якість знань, негативне ставлення до майбутньої професії, відсутня потреба у самовдосконаленні, деякі уміння не сформовані зовсім.
При організації експериментально-дослідної роботи спиралися на цілісний і системний підходи.

Своє втілення цінний підхід знайшов у програмно-цілісному методі, який використовується нами у роботі і полягає у розгляді загальної культури студентів вищого педагогічного закладу як процесу, який складається з окремих етапів, що мають відповідні завдання, розв'язання яких веде до досягнення кінцевої мети. Це формування знань у галузі теорії й історії культури, здібності виявити своє ставлення до явищ культурного життя, розвиток власних культурологічних інтересів і здібностей.

Системний підхід є засобом взаємозв'язку гуманізації й гуманітаризації вищої освіти, що дозволяє визначити мету навчально-виховного процесу, створити необхідні умови для всебічного і вільного розвитку особистості студента, його базової і професійної культури через поглиблення індивідуалізації навчання і виховання у вищій технічній школі, творчу взаємодію суб'єктів педагогічного процесу.

Експериментально-дослідна робота велася у таких напрямках:

- спеціально будувалися і структурувалися курси, розроблялися культурно-педагогічні ситуації, спрямовані на діагностику розвитку і удосконалення культурних інтересів, на вивчення

мови конкретного виду мистецтва, на стимулювання духовних потреб особистості;

- розроблялися програми цілісного здійснення культурно-

виховного процесу з позиції залучення студентів до духовних

цінностей;

- використовувалися ділові ігри, вправи, тести, апробація змодельованих ситуацій.

Відчуття себе частиною світової культури є корисним для студента

вищого педагогічного навчального закладу. Тому методики побудови нових

програм базувалися на таких положеннях:

- наявність визначених потреб у студентів відносно знань, умінь, навичок, що визначають загальну культуру майбутнього фахівця;

- здійснення загальнокультурної підготовки фахівця на основі

визначених нами компонентів, що зумовлює конкретні цілі, зміст і методи загальної культури;

- формування загальної культури у всіх сферах життєдіяльності студентів у навчальний і позанавчальний час, протягом усього

періоду навчання у вищому закладі;

- надання студентам можливості самим обирати для вивчення визначену частину культурологічних дисциплін;

- розуміння студентами потреби, важливості, доцільності засвоєння навчальної дисципліни в цілому і її визначених розділах;

- навчання на високому рівні складності, але в той же час посиленому для студентів і з погляду складності навчального матеріалу, і з точки зору наявності часу для виконання навчальних завдань;

- включення студентів у процес загальнокультурної самоосвіти і

самовиховання, виховання потреби у постійному самовдосконаленні.

2.2 Педагогічні умови формування загальної культури майбутнього педагога вищої освіти

У результаті експериментально-дослідної роботи було виявлено, обґрунтовано й апробовано педагогічні умови, які сприяють формуванню загальної культури студентів:

- взаємодія суб'єктів у педагогічному процесі на основі принципу гуманізації і гуманітаризації;
- вибір і структурування гуманітарних знань на аксіологічній основі з урахуванням цілей і особливостей загальнокультурної підготовки студентів;
- використання інноваційних технологій в оволодіння гуманітарними

знаннями.

Розглянемо кожну з умов більш докладно. Умови сучасного розвитку вищих навчальних закладів освіти характеризується нестабільністю. Це, перш за все, відбувається за рахунок перетворень у суспільстві, в оточуючому середовищі. Тому для організації педагогічного процесу важливе значення має аналіз екзогенних змінних, який дає інформацію про можливості та перспективи розвитку взаємодії суб'єктів та об'єктів педагогічного процесу.

Сьогодні принципово важливою стороною у педагогічній технології є позиція студента в педагогічному процесі, відношення до нього з боку викладача. Тут виділяються: а) гуманно-особистісні технології, які відрізняються взаємодіяльністю між суб'єктом і об'єктом своєї гуманістичної сутності, оптимістичною вірою в його творчі сили, виключаючи примус; б) технології співробітництва, які реалізують демократизм, рівність, партнерство в суб'єктно-суб'єктній взаємодії. Викладач і студент спільно виробляють цілі, зміст, дають оцінки, знаходячись у стані співробітництва, співтворчості; в) технології вільного

НУБІП України
вибору роблять акцент на представлення у взаємодії свободи вибору, при якому студент реалізує позицію суб'єкта, йдучи до результатів від внутрішнього спонукання, а не від зовнішнього впливу (викладача чи ін.).

Ефективність педагогічного процесу, що організований у формі взаємопов'язаної дії суб'єкта та об'єкта, за Ю.К. Бабанським, залежить від підготовленості самих студентів до активної взаємодії з викладачем з оволодіння знаннями, навичками, виховання у собі певних якостей особистості (комунікативних, емоційних, інтелектуальних, вольових, активних дій). Великий вплив на успішність взаємодії суб'єктів і об'єктів педагогічного процесу має викладач, який володіє методологічним, теоретичним і психолого-педагогічним обґрунтуванням комплексного підходу до педагогічного процесу; а також володіє певними вміннями та навичками комплексного підходу до вибору завдань, змісту, методів та форм навчання та виховання. Схематично це можна представити таким чином (табл.2.1):

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Таблиця 2.1

Характер функціонування основних компонентів педагогічного процесу при комплексному підході до суб'єктно-суб'єктивної взаємодії

№ п/п	Основні компоненти педагогічного процесу	Характер функціонування основних компонентів педагогічного процесу при комплексному підході до суб'єктно-суб'єктивної взаємодії	Організація ефективності взаємодії суб'єктів педагогічного процесу
1.	Завдання	Комплексно розв'язуються завдання: пізнання існуючого світу та законів його розвитку; методологією творчого здійснення соціально-професійної та виробничо-технологічної діяльності в ході підготовки спеціаліста. Забезпечення формування активної життєвої позиції.	Прийняття суб'єктами взаємодії спільної та значущої мети, бо чим більша значуща певна мета студента, тим більше зусиль виявить він у взаємодії для її пізнання.
2.	Зміст	Зміст навчального матеріалу (його новизна; наукова, теоретична і практична цінність; зв'язок із сучасністю, досвідом та освітньо-професійною характеристикою; незвичайність фактів або їх протиріччя) та виховного заходу (трудова, фізична, моральна, етична, естетична, розумова виховання), зміст діяльності кожного суб'єкта навчально-виховного процесу забезпечують розв'язання комплексу завдань цього процесу та комплексно впливає на свідомість і діяльність студентів (навчальну, професійну, суспільну) та на характер їх спілкування, на розвиток їх загальної культури	Визначення об'єкта взаємодії (спілкування), що відповідає специфіці певного виду діяльності (навчальної, виховної, професійної) з метою максимального сприяння організації суб'єктів педагогічного процесу

НУБІП України

НУБІП України

1	2	3	4
3.	Методи	<p>- Оптимальне поєднання методів, прийомів, самостійність стимулювання розумової діяльності суб'єкта (знаходження декілька самостійних розв'язань; захист, аргументування, доказ своєї думки; з'ясування незрозумілого у ході спілкування з викладачем, студентами; рецензування, корекція, творче переосмислення відповіді студента; допомога товаришам у подоланні труднощів; вільний вибір завдань, переважно пошукових, творчих; створення ситуації самоперевірки (Г.І.Шукіна); гра, диспут, зацікавленість (Ю.К.Бабанський);</p> <p>- пізнавальної діяльності (проблемного викладу, частково-пошуковий (або евристичний), дослідницький (М.М.Скаткін, І.Я.Лернер));</p> <p>- організації навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, індуктивні та дедуктивні; пояснювально-репродуктивні та інформаційно-пошукові; самостійна робота та робота під керівництвом викладача);</p> <p>- контролю та самоконтролю (усний, письмовий, лабораторний, програмовий, комп'ютерний (Ю.К.Бабанський);</p> <p>- розумових операцій (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, систематизація, абстракція);</p> <p>- емпіричні (експеримент);</p> <p>- наукові методи (спостереження, бесіди, вивчення продуктів діяльності);</p> <p>- науки як навчальні методи (мозкова атака, позаконтекстні операції з поняттями (В.В.Воронов);</p> <p>- ситуації дидактичного вибору (активні інтелектуальні й вольові дії суб'єкта: співставлення, прийняття рішень, визначення переваг однієї з альтернатив)</p>	<p>Підготовка суб'єктів до здійснення взаємодії вивчення оптимальних засобів для оволодіння необхідною інформацією, загальнонавчальними, професійними, комунікативними вміннями</p>

1	2	3	4
4. Засоби	Оптимальне поєднання, доповнення та підтримка матеріальних (підручник, дидактичні матеріали, тестові засоби, моделі, технічні, лабораторні обладнання) та ідеальних засобів (усної, письмової мови, досягнення культури, мистецтва, засоби наочності (схеми, малюнки), навчальні комп'ютерні програми; організаційно-координуюча діяльність суб'єктів педагогічного процесу, рівень кваліфікації та внутрішньої культури, система педагогічного процесу у навчальному закладі) (С.О.Смирнов)		
5. Форми організації педагогічного процесу	Використання в основному нетрадиційних форм навчання, що забезпечують перехід студента від об'єкта діяння до рівноправного суб'єкта спілкування в умовах парної, групової, міжгрупової роботи (турнір, диспути, ділові, ігрові ігри, форуми, пізнавальні ігри "Що? Де? Коли?", КВК, "Щасливий випадок", робота в триадах, тренінг-класах)	Планування, проектування, моделювання, організація педагогічно керованої взаємодії суб'єктів з викладачами та з одногрупниками	
6. Аналіз результатів	Забезпечення комплексної адекватної системи аналізу, оцінювання самоаналізом (взаємоаналізом) результатів навчання й виховання. Особлива увага приділяється сформованості світобачення, професійної компетентності та активної життєвої позиції	Науково обгрунтована корекція та координація взаємодії в залежності від мети діяльності і спілкування, а також рівня знань суб'єктів, інтелектуальних та комунікативних умінь. Створення ефективного зворотнього зв'язку, що дає індивіду точну інформацію про те, яким його уявляє партнер (Л.Петровська)	

Як бачимо, здійснюючи комплексний підхід до суб'єктно-суб'єктних відношень, необхідно:

НУБІП України

• при відборі завдань, змісту, методів, засобів, форм педагогічного процесу виходити з необхідності підспрямованої взаємодії суб'єктів пізнання;

• будувати педагогічний процес на основі єдності знань, поглядів і дій, слова та діла, одночасного впливу на свідомість, почуття, волюву сферу особистості студента;

• максимально використовувати специфічні можливості усіх засобів у ході суб'єктно-суб'єктної взаємодії з урахуванням її результативних переваг перед індивідуальною діяльністю, які залежать від форми організації співробітництва, кількості суб'єктів, що співробітничать, їх відношень до сумісної діяльності;

• кваліфіковано організувати, координувати співробітництво студентів один з одним і викладачем за схемою суб'єктно-суб'єктної взаємодії на основі гуманістичного підходу.

Необхідність гуманістичного підходу до освіти було проголошено у документах міжнародного співтовариства (починаючи з 1948р.), в яких підкреслюється, що освіта повинна поставити людину головною метою свого розвитку, добитися розквіту талантів і здібностей кожної людини

(«Всемирный доклад о человеческом развитии»). Таким чином, гуманістичний підхід до взаємодії суб'єктів та об'єктів педагогічного процесу ми розглядаємо як:

• необхідність і можливість подолання вад тоталітарної системи освіти (її спотворення, байдужість до суб'єктів педагогічного процесу);

• підпорядкованість цілей педагогічного процесу інтересам студентів у самовдосконаленні, у постійному підвищенні рівня своїх знань і культури.

Цьому відповідає і навчально-педагогічне співробітництво викладача і студента як сумісна діяльність, як організована система активності взаємодіючих суб'єктів, що характеризується

- просторовою та часовою наявністю;
- єдністю бажаної мети;
- організацією й керівництвом діяльністю;

- розподілом функцій, дій, операцій;
- наявністю позитивних міжособистісних відношень (В.К. Дяченко, Х.Й. Лійметс, А.В. Петрова, Г.О. Цукерман).

Г.О. Цукерман розглянув специфіку навчально-педагогічного співробітництва та виділив особливості взаємодії з різними суб'єктами (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Особливості навчального співробітництва з різними суб'єктами

№ п/п	Види суб'єктів	Зміст організації навчального співробітництва
1.	Викладачі, вихователі	Створення ситуацій, що блокують можливість діяти репродуктивно та забезпечують пошук нових способів діяльності та взаємодії
2.	Однолітки	Створення діяльності, при якій всі сторони понятійного протиріччя представлені групи як предметні позиції учасників сумісної роботи, що потребують координації
3.	Співробітництво з самим собою	Навчати знаходити зміни власної точки зору, самоаналізу, самоконтролю та самокорекції своєї діяльності

Сучасна вища школа і її системи навчання і виховання, поки що не забезпечують того глибинного спілкування, до якого прагне сучасний студент і який повною мірою сприяв би його творчій активності в навчально-пізнавальній і майбутній професійній діяльності. Для цього необхідний новий зміст навчальних планів і програм на основі гуманітаризації, що допускає використання і нових методів навчання (ділових та імітаційних

ігор, тестування), і розвиток традиційних, що повинен сприяти формуванню установки на індивідуально-особистісну творчість.

Нами було проведено дослідження, яке передбачало в процесі вивчення курсу “Етика стосунків” обговорення таких питань:

- особистість - продукт і суб'єкт суспільних відносин. Життєва позиція, мотивація, рівень домагань особистості як інтегральна соціально-психологічна характеристика особистості та показник рівня розвитку її культури;

- структура колективу, його психологічні властивості. Міжособистісні ділові стосунки в колективі як наслідок сформованості як загальної культури кожної особистості, так і культури спілкування;

- професійна етика і культура праці як результат розвитку культури особистості.

Після вступного слова викладача студентам дається завдання:

- описати структуру вагного колективу і характер офіційних або неофіційних контактів;

- дати характеристику своєму товаришеві, про якого говорять: "працює не за стаж, а за совість". Із приводу цього афоризму влаштовується дискусія;

- далі необхідно назвати основні норми професійної етики інженера, керівника підприємства, визначити психолого-педагогічну основу цих норм, описати хоча б одну ситуацію порушення цих норм і, як наслідок, негативний результат дій фахівця.

Потім студенти програвать цю ситуацію, де виявляють основи норм професійної етики.

Дослідження показало, що студенти в моделі своєї майбутньої діяльності її моральний потенціал бачать у діловитості і підприємливості, що, на їхню думку, є основою професійної етики.

Однією з найбільших надбань культури людства і найбільших задоволень людини є можливість спілкування на основі гуманних

взаємовідносин. Було проведено анкетування студентів 4-го курсу ХГПА, яке передбачало відповіді на такі питання: "Якими якостями повинен володіти майбутній фахівець, щоб успішно спілкуватися з підлеглими, колегами й

іншими людьми?", "Чи вважаєте Ви достатньо розвиненими власні комунікативні уміння?", "Які методи й прийоми сприяють формуванню комунікативних умінь?". Аналізуючи їхні відповіді, ми зробили висновок про те, що інженер-фахівець повинен мати знання з цієї проблеми, достатній досвід, комунікативні уміння, уміння управляти і переключати свої емоції.

11,3% студентів вважають, що мають достатньо сформовані комунікативні уміння; 41,2% - на середньому рівні; 47,5% - низькому, тобто виникає необхідність у проведенні спеціальної роботи в цьому напрямі.

Культура спілкування удосконалюється в процесі навчання студента у вищому навчальному закладі. Автори сучасних концепцій освіти дійшли єдиної думки, що педагогічний процес у вищому закладі освіти - це безупинна взаємодія, спілкування викладача зі студентами і студентів між собою. І успіх діяльності педагога залежить, насамперед, від сформованості його комунікативних якостей, уміння організувати свої взаємини зі студентами, управляти взаєминами в студентському колективі.

При вивченні курсу "Етика стосунків" розглянули сутність спілкування та особливості його організації на підприємстві. Звернулися також до визначення понять "комунікативні уміння" і "комунікативність", на основі проведених тестів встановили рівень їх сформованості.

Із метою розвитку комунікативних умінь (діяльнісний компонент загальної культури) було проведено ділову гру "Культура спілкування на підприємстві". У процесі гри враховувалися індивідуальні особливості та інтереси партнерів, уміння психологічно адаптуватися, витримка, самовладання, самокритичність, володіння прийомами психічного розслаблення, гнучке подолання труднощів у спілкуванні, мали виявчуватися і щирість, і, головне, - розвивалися здібності та навички спілкування.

У процесі гри студенти:

НУБІП УКРАЇНИ

- ознайомилися з тими ролями і функціями, що їх має виконувати як у майбутній своїй професійній діяльності, так і в інших ситуаціях;
- отримали дані про теоретичні знання, що стосуються спілкування;

НУБІП УКРАЇНИ

- засвоїли такі уміння і навички, що сприяють створенню позитивного спілкування, а також загальної культури особистості в цілому в усіх сферах життєдіяльності.

НУБІП УКРАЇНИ

Загальна культура майбутнього фахівця має своїм результатом сформованість культури мови, адже "суспільство людей виробило особливу систему ритуалів і відповідних словесних формул, що обслуговують саме потребу встановлювати контакт прийнятним способом і підтримувати доброзичливу тональність спілкування, тобто мовний етикет" [80]. Сучасний педагог не володіє на достатньому рівні ораторським мистецтвом, але йому воно так необхідне, тому що це мистецтво містить у собі показник культури професійної майстерності.

НУБІП УКРАЇНИ

Студентам експериментальної групи (V курс ХГПА) пропонувалося виступити з публічним повідомленням, написати статтю в газету, висловитися з приводу аналізованої ситуації. У ході експерименту було визначено, що сучасний студент - завтрашній ачитель, вихователь – має низький рівень сформованості культури мови. Про це свідчать їх відповіді, так, "Коли мені доводиться відповідати на семінарі або складати іспит, - говорить один із студентів-випускників, - я почуваю себе таким скутим, так хвилююся, що не в змозі ясно мислити, не можу зосередитися, забуваю, що я

НУБІП УКРАЇНИ

мав на увазі, будуючи свої відповідь. Я б хотів набути впевненості в собі, спокію і можливості мислити. Я хочу навчитися логічності мислення, ясно і переконливо висловлюватися перед групою, а в майбутньому перед аудиторією в діловій сфері". Більшість висловлювань студентів носять ідентичний характер. На жаль, у програмах ВПНЗ відсутні такі курси, як риторика, ораторське мистецтво, а вони повинні бути у навчальних планах хоч у невеликому обсязі, тому ми й звернули особливу увагу на цю ситуацію.

Тому на практичних заняттях за курсом "Основи психології і педагогіки" використовували роботу Дейла Карнегі "Як виробити впевненість у собі і впливати на людей, виступаючи привселюдно". Він

вважає, що той, хто хоче навчитися цьому великому мистецтву, повинен частіше стикатися з читанням книг, а особливо більше читати літературу божественну і найкраще вголос. Із тексту студенти вибирають ті місця, які характеризують культурну людину і фахівця:

1. Про нас судять на підставі того, що ми робимо, як ми виглядаємо і як ми говоримо. Як часто нас оцінюють згідно мови, якою ми користуємося. "Я визнаю тільки одне духовне надбання як необхідну частину утворення чоловіка і жінки. Я маю на увазі точне і вишукане вживання рідної мови" (Чарлз Еліот).

2. Ваша манера промови значною мірою відбиває вашу манеру спілкування з тими людьми, що входять до вашої компанії. Тому беріть приклад із Лінкольна і подружіться з корифеями літератури. Проводьте вечори, як це часто робив він, читаючи Шекспіра й інших великих поетів і майстрів прози. Робіть це непомітно, але неминуче ваш розум збагатиться і ваша манера промови буде якоюсь мірою відбивати манери і славу ваших компаньонів.

3. "Я відмовився від газет в обмін на Тацита і Фукидда, Ньютона й Евкліда» - писав Томас Джефферсон. - Я почуваю себе набагато щасливішим".

Чому б не слідувати його прикладу? Не треба цілком припиняти читання газет, але витрачайте на їх перегляд у два рази менше часу, ніж ви витрачаєте зараз. Той час, що ви заощадили таким чином вживайте на читання яких-небудь серйозних книг. Виривайте двадцять або тридцять сторінок із кожної книги, носіть їх у кишені і читайте, використовуючи вільні хвилини впродовж дня.

4. Читайте зі словником, що лежить на вашому письмовому столі. Шукайте незнайомі слова. Спробуйте знайти застосування цим словам із тим, щоб ви могли запам'ятати їх.

5. Вивчайте походження слів, що ви вживаєте. Історія цих слів зовсім не нудна і не суха, і дуже часто вона повна романтики.

6. Не вживайте стертих і часто вживаних слів. Будьте точними при вираженні своїх думок. Не називайте одним тільки словом "красивий" усе, що любе вашому оку. Ви можете висловити свою думку більш точно і більш свіжо, якщо ви застосуєте які-небудь синоніми до слова «красивий», наприклад: елегантний, незвичайний, приємний, симпатичний, стильний, вишуканий, чудовий, барвистий та ін.

7. Не вживайте таких часто вживаних порівнянь як, наприклад, "холодний, як огірок". Прагніть до свіжості, створюйте власні порівняння. Майте мужність бути своєрідним.

Резюмуючи ці сім правил, студенти дійшли висновку про необхідність спеціальних занять на дану тему.

Подібна робота проводилась нами і в процесі занять з курсу "Ділова українська мова". Студентам запропонували твір "Чи потрібна майбутньому педагогу красива мова?". 94% студентів зазначили, що такі заняття необхідні і що культура мови є складовою загальної культури інженера. У процесі лекцій та на практичному занятті звернули увагу на те, що важливим компонентом ділового спілкування є етика мовлення. Від того, якими лексичними засобами володіє особистість, яку має інтонацію, вимову, як послуговується жестами та емоціями, залежить рівень її освіченості й культури.

Виховану людину завжди вирізняє ввічливість, привітність, доброзичливість, тактовність, стриманість, повага до співрозмовника, здатність до співчуття та розуміння оточуючих. І особливу роль у цьому відіграє слово: вчасне, доречне, вагоме, переконливе. Не секрет, що не завжди на належному рівні ведуться ділові переговори, виступи перед співробітниками чи незнайомою аудиторією.

Студентам було запропоновано відповісти на такі питання: „Від чого залежить майстерність ділового спілкування?“, „Як ведуться ділові

переговори, доповіді, лекції у вашому навчальному закладі?”, „Як досягти ефективності ділових взаємин?”, „Які загальноприйняті норми ділового етикету ви знаєте?”. Студенти готували невеличкі повідомлення на основі прочитаної літератури, наводили конкретні приклади.

Наступною педагогічною умовою було *відбір і структурування гуманітарних знань на аксіологічній основі з урахуванням цілей і особливостей загальнокультурної підготовки студентів*

Сьогодні неможливо вирішити проблему перебудови змісту освіти лише шляхом удосконалення окремих навчальних предметів. Необхідне комплексне дослідження змісту освіти як цілісності, у якій усі її елементи (загальноосвітні, загальнопрофесійні, профільюючі предмети, курси, практикуми та ін.) відбираються, структуруються й інтегруються з урахуванням предметної структури наукового знання, структури діяльності, структури особистості і, безумовно, з урахуванням загальних і диференційованих цілей професійного навчального закладу.

Особливу актуальність набуває проблема рівня стандарту освіти. Проблема полягає в тому, щоб забезпечити тісний зв'язок вищої, післядипломної освіти зі світовими стандартами підготовки спеціалістів.

На наш погляд, стандарт освіти вище включати основні знання і, найголовніше, - загальні форми і методи їх застосування в професійній діяльності.

Гуманітарні предмети пов'язані між собою цілями, змістом, науковим апаратом. Кожний предмет містить у собі обов'язковий базовий курс, спрямований на засвоєння категоріального апарату й основної проблематики даної галузі гуманітарних знань, а також спецкурси для вивчення окремих дисциплін. Їх вивчення сприяє розвитку, перш за все, гностичного компоненту загальної культури.

Зміст освіти повинен відбивати методологічну культуру, культуру суспільства (політичну, економічну, моральну, правову, естетичну) і

культуру особистості (культуру мислення, культуру спілкування, культуру управління своїм станом, культуру поведінки).

Кожна наука у вищому закладі освіти повинна вивчатися з історичних позицій, одночасно студенти озброюються методологією тієї або іншої досліджуваної науки, що забезпечує формування загальної методологічної культури особистості. Загальна методологічна підготовка спрямована на формування в студентів логіки обґрунтування шляху до істини на основі фундаментальних природнонаукових, загальнонаукових і філософських понять, категорій, принципів і методів. Методологічна культура в цілому визначає системний стиль мислення, можливість досліджувати явища без спрощення.

У зв'язку з тим, що методологічна культура є результатом вивчення такої науки як філософія, тому в процесі навчання зверталася особлива увага на неї, тому що вона є основою гуманітарних і природних наук.

Наші спостереження за студентами на заняттях, у позааудиторний час свідчили про те, що велика частина з них не просто погано поводяться під час навчання, перерв, роблять аморальні вчинки, виривають сторінки з книг у бібліотеках, плюють на підлогу, кидають недокурки, жорстокі в спілкуванні один з одним, але і не володіють елементарними знаннями в галузі моралі. Тому на заняттях з курсів “Основи психології і педагогіки” та “Етика стосунків” використовували життєві ситуації, аналіз яких дозволяв діагностувати рівень морального розвитку студентів і одночасно прищеплювати їм визначені норми моралі. У цілому заняття були спрямовані на формування етичного способу діяльності майбутнього фахівця, а саме: поважне ставлення до ближнього, людей взагалі, працьовитість, чесність, правдивість, совісність, послужливість, акуратність, громадянскість, відповідальність та ін. Студентам пропонували підібрати приклади з історії, літератури, життя міста, вищого закладу і групи, які і допомагали розглядати ці якості та шляхи їх формування як у стінах вищого навчального закладу, так і у повсякденному житті.

Головною загальношкільською, гуманістичною функцією вищої школи є передача молодим поколінням цінностей духовної культури. Однак, практика роботи вищої школи свідчить, що не тільки реформи застою, але і

непродуманість деяких положень життєвих реформ породило визначену недооцінку завдань загальнокультурного розвитку. Перебільшення ролі

вузькопрофесійного навчання і виховання звели до мінімуму в навчальних планах дисципліни гуманітарного циклу. І тому деякі студенти зневажливо відносяться до культури, звичаїв, традицій свого народу, а часом

намагаються видати незнання національної класичної літератури, музики, живопису ледве не за свою гідність. Подібне становище викликає тривогу не

тільки у вчених, але й у самої молоді, про що свідчить поява національного нігілізму, що починає проникати в сферу просвітництва, культури. Починає

забуватися національна мова і тим самим втрачається основа національної культури. Для подолання цих негативних моментів необхідно формувати

культуру міжнародного спілкування. Вона стає засобом усвідомлення людиною його причетності до етичного цілого і формою етнокультурного

обміну, заснованого на гуманізмі, що забезпечує взаємини особистості з іншими людьми, створює умови для цілеспрямованого регулювання

почуттів, поведінки, орієнтації, оцінок, формує широкий погляд на навколишній світ, етномовні процеси, особисту і національну гідність. У

різних регіонах культура міжнародного спілкування має свої особливості, обумовлені соціально-історичним минулим нації, історією її

відносин з іншими народами, етнопсихологічною сумісністю представників тих або інших народів, релігійно-конфесійною специфікою. У цьому зв'язку

першочергове значення мали заняття з курсу "Ділова українська мова", які передбачали:

- прищеплення любові до рідної мови, культури, історії і культури свого народу, формування правильної національної самосвідомості;

• виховання поваги до світових мов і мов міжнародного спілкування, супроводжуючи цю роботу роз'ясненням безумовного права всіх народів на вільне користування рідною мовою;

- виховання в дусі співпереживання, розуміння почуттів і бажань людей, пробудження громадянської зацікавленості в повазі, турботі, тактовності, чуйності;

- озброєння студентів психолого-педагогічними знаннями, необхідними для спілкування з представниками різних національностей;

Вивчаючи цей блок знань через теми, пов'язані з культурою України (курс “Історія України”), студенти переконувалися в тому, що виховання поваги, потреби у пізнанні рідної мови - необхідна умова загальнокультурного розвитку.

Естетична культура є найважливішим чинником трудової діяльності особистості, що виявляється в створенні фахівцями найдосконаліших, красивих виробів. Це потребує від вузівської інженерної освіти реалізації такого завдання навчання і виховання, як озброєння студентів знаннями про естетику взагалі, уміннями розуміти, почувати красу і вносити її у свою працю, у своє життя. На це постійно звертали увагу майбутніх педагогів як у процесі лекцій, так і практичних занять з курсу “Основи психології і педагогіки”.

Рокриваючи тему “Естетична культура особистості”, перш за все, розглянули загальнолюдські цінності (Добро, Краса, Справедливість) та джерела духовної культури (література, музика, образотворче мистецтво), поняття “естетика”. Звернули увагу на необхідність розвитку естетичних смаків і почуттів. Студенти готували реферати на теми: “Погляди педагогів на естетику”, “Красиве і корисне: як їх поєднати?” та ін.

На основі анкетування з метою виявлення інтересів студентів у галузі естетики було проведено диспут “У людини повинно бути все прекрасно”.

Особливу увагу ми звернули також на необхідність і можливість застосування методів гуманітарних наук при вирішенні конкретних дослідницьких завдань і проблем у спеціальних науках. Давно визначено, що

в точних науках найбільш продуктивно працюють ті, у кого інтереси поширюються і на гуманітарні галузі. Особливе місце при цьому має образне мислення, що розкріпає інтуїцію і дозволяє вийти за межі звичних постулатів і догм.

В історії науки відомо багато випадків, коли саме образне мислення допомагало досліднику приймати нестандартні, творчі рішення. У наш час спеціальні дослідження показали необхідність сполучення логічного й образного мислення в роботі сучасного педагога. Образне мислення повинно розвивати в педагога, насамперед, системний підхід до розв'язання завдання,

можливість бачити проблему в цілому. Це особливо важливо в сучасних умовах. Поглиблені наукові знання вимагають більш широкої спеціалізації працівників, оскільки багаторічна робота у вузькоспеціальній галузі накладає істотний відбиток на погляди такого фахівця, на професійну діяльність і на світ у цілому. Вихід із цього становища він вбачає у новому типі свідомості, при якому одномірне-площинне бачення світу зміниться багатомірним, з'єднаються логіка й інтуїція, наука і мистецтво, логічне й образне мислення, що призведе до виникнення нового типу культур.

Для діагностики педагогічних здібностей використовували методіку оцінки рівня розвитку педагогічного мислення (варіант тесту Беннета).

Студенти з більш високими показниками виконання тестових завдань швидше оволодівають більш складними педагогічними знаннями, ніж студенти з низькими оцінками. Проте спеціальна організація навчального процесу дозволяла спрямовано формувати як просторове уявлення, так і педагогічне мислення в цілому. Результати встановленого рівня розвитку педагогічного мислення надзвичайно позитивні: у 70% студентів високий рівень, 20% — середній і лише у 10% — низький.

У експериментальних групах нами було проведено бесіду про те, що професія педагога є складною творчою діяльністю, яка охоплює практично усі сфери матеріального та духовного виробництва, управління та культури.

Ми ознайомили студентів-випускників з результатами нашого дослідження на предмет оцінки успішності професійної діяльності наших випускників, які вже мали п'ять років стажу. З них 71 спеціаліст отримав високу оцінку своєї професійної діяльності; 23 — середню й 15 — низьку. Такі результати свідчать про позитивні наслідки експериментальної роботи.

Адже сучасна наука забезпечує сучасну культуру новими концепціями, які пронизані гуманістичними ідеями, співзвучними сучасній науці і її звернення до дослідження джерел духовності у світі. Тому гуманітарні й професійні знання створюють у свідомості педагога єдність, тісно скріплену множиною зв'язків-асоціацій. Як стало відомо з проведених бесід, грамотні педагоги цікавляться новинками художньої літератури, класичної музики, сучасним живописом та ін. Ці дві сторони культури — загальна і професійна — взаємодіють в їх духовному світі, зумовлюючи високі результати в професійній діяльності.

Гуманітарні дисципліни вирішують і таке завдання як моральне виховання, формування моральної культури, що для студентів є складовою частиною їхньої загальної культури. Освоєння моральних категорій і сутності моралі проходить через зміст усіх гуманітарних дисциплін. Викладачі прагнули до того, щоб студенти самостійно приходили до моральних висновків, аналізуючи твори мистецтва, осягаючи історію цивілізації. Курс філософії дозволяв спонукати студентів до міркування над проблемою співвідношення науки, мистецтва і моральності.

Ознайомившись із поглядами французького мислителя Ж-Ж. Руссо за його роботою "Мова про те, чи сприяло відродження наук і мистецтв очищенню моралі?", студенти визначили своє ставлення до проблеми: "Чи впливають науки і мистецтво на моральність?" Студенти так відповіли на це запитання:

Світлана Р. - : "На моральність впливають релігія і норми, прийняті в суспільстві. Наука і мистецтво ніяким способом не впливають на мораль. Є природа людини і є виховання в дитинстві - от що визначає моральність людини".

Ольга А. - : "Наука і мистецтво впливають на моральність. Але все залежить від рівня інтелекту. Людина з високим інтелектом робить вибір і може встояти перед спокусою. А там, де інтелект дремає, там може зіграти роль "фільтра" природна моральність. Але якщо немає ні того, ні іншого, можливі й негативні впливи науки і мистецтва. Наприклад, відкриття в ядерній фізиці або вплив касових фільмів-бойовиків".

Євгенія Л. - : "Наука може бути чинником руйнуючим і таким, що творить. Усе залежить від того, у чії руки вона потрапить".

Лариса К. - : "Наукою повинні займатися талановиті, а не випадкові люди. Не наука порочна сама по собі, а випадкові люди, яких притягують привілеї і престиж".

Петро О. : "Наука і мистецтво сприяють підняттю духовного рівня людини на більш високий щабель його розвитку. Твори мистецтва змушують людей задуматися над сенсом життя. Глибинне вивчення природи дає людині можливість заглянути в сутність буття".

Відповіді студентів цікаві тим, що вони розкривають проблему об'ємно, і будь-яка висловлена точка зору - привід до міркування.

Аналізуючи всю суму гуманітарних знань, доходимо висновку, що у вищій школі треба знайомити з основами управлінської науки. У зв'язку з цим в навчальний процес КЗ ХГПА ХОР було введено курс «Етика відносин». Але, як показують дослідження, успішність в управлінській діяльності цього рівня тільки на 15% залежить від технічних знань і на 25% від особистих якостей людини, її уміння керувати людьми. Звідси метою даного курсу є формування знань і умінь, необхідних для керівника, для

керування людьми за допомогою психологічних методів з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей на основі встановлення контактів.

На лекційних заняттях студенти знайомилися з психологічними методиками, що виявляють сформованість професійно важливих для керівника якостей особистості. Окрім того, студентам пропонувалися

рішення психологічних завдань, у яких використані типові ситуації, що виникають у виробничих колективах. На семінарських заняттях студенти проводили дослідження й аналіз основ теорії управління, розглядали основні поняття управлінської науки, пізнали специфіку ділового спілкування у виробничих групах, закономірності їхнього розвитку, особливу увагу приділяли встановленню контактів, уникненню конфліктів.

Студенти вивчали курс упродовж семестру, при цьому вони відвідували лекції і закріплювали отримані знання на семінарських заняттях.

Проводилися групові й індивідуальні консультації, спрямовані на гуманізацію навчально-виховного процесу.

Вправа "Людина культурна" може застосовуватися на перших заняттях курсу "Історія світової та вітчизняної культури". Завдання цієї вправи - "наочно" представити студентам суть "людини культурної", у єдності та розходженні з "людиною розумною", "людиною освіченою" та ін. Ця вправа дозволяє групі точніше визначити феномен "культури" і "культурності".

Викладач запропонував студентам обговорити наявні в літературі визначення культури. У процесі обговорення виникає питання про індивідуальну культуру і культурність ("ступені культурності" - "хто найбільш культурний?") людини. Викладач запропонував вирішити цю проблему наочно. На першому етапі було запропоновано одному з студентів

скласти свій "портрет", використовуючи з цією метою інших учасників групи. Серед основних своїх якостей студент семінару, як правило, виділяв свою тілесність, емоційність (чутливість), інтелект (розум). Відштовхуючись від аналогії "розум" - значить "людина розумна", викладач запропонував учаснику знайти в групі тих її членів, що могли б уособлювати (або реальну,

або ідеальну) "людину розумну", "людину освічену", "людину щиросердечну", "людину духовну", "людину фізичну", "людину психічну" та ін. (на розсуд викладача і групи). На завершення виборів викладач

запропонував вибрати людину культурну. При цьому може відбутися перестановка всередині вже обраних учасників. Студент мотивував свій вибір, пояснював для всієї групи, які труднощі він зустрів насамперед у визначенні людини, що могла б характеризувати культурність або його "ідеал" культурності. Як правило, таке мотивування буває недостатньо точне

і ясне. Саме тому викладач на другому етапі запропонував вже розставленим

(або знову вибираються тепер уже самим викладачем) учасникам групи охарактеризувати ту роль, що їм доводиться грати. Студент характеризував "свою" якість, мотивував свою мову, пояснював, чим він відрізняється від

інших, називав свій ідеал, символ, (наприклад, "людина освічена" прагне

"знань", її символ — підручник). Основне завдання при цьому полягає на "людину культурну" - вона повинна була виділити себе із середовища інших учасників. У цьому їй допомагала група і викладач. У процесі обговорення група більш точно для себе характеризула і визначала феномен "культури" і "культурності".

Наприкінці вправи викладач підкреслив можливість дисгармонійного розвитку людини, небезпека придушення однією якістю інших і пропонував обговорити питання: як, яким чином усі подані "люди" "уживаються" в одному індивіді. Варіант: учасник записував на дошці "структуру" свого "Я-

ідеала" - імена відомих групі людей (можливо, артистів, державних діячів), що відповідають його прагненням у фізичному, психічному, культурному та інших планах.

Вправа "Діалог культур" була використана як на початку вивчення історії культури, так і на одному із заключних його занять. У процесі обговорення студенти глибоше усвідомлювали специфічні характеристики культури.

Викладач запропонував студентам сформувати мікрогрупи (2-3 особи залежно від кількості учасників). Кількість подібних мікрогруп залежить від завдань, що постають перед викладачем, і від поінформованості учасників

групи в питаннях теорії й історії культури. Кожна мікрогрупа одержує характеристику тієї або іншої історичної епохи ("древні греки", "древні римляни", "древні єгиптяни" та ін.). Одна з груп є "сучасниками", остання - "нащадками", тобто "представниками майбутньої культури". "Діалог" починають "сучасники". Вони обґрунтовують переваги "сучасної культури".

Усі групи в хронологічному порядку переконують "сучасників" у "перевагах" їхнього способу життя, їхньої культури. "Нашадки" "звинувачують" "сучасників", пред'являючи їм докази руйнівного впливу їхньої культури на дійсність та ін. Студенти під керівництвом викладача фіксують основні

положення, за якими йшло обговорення, параметри, що пред'являла та або інша підгрупа, обговорюють суперечливий характер культури будь-якої епохи і роблять висновок про історичне, а не тимчасове існування, буття культури.

Такі вправи сприяють реалізації одного з основних завдань освіти - виховання творчої особистості, конструктивно мислячої, що допускає різні точки зору, що знає позиції іншого, що вмє знайти місце в різноманітному світі.

Пізнати себе неможливо без пізнання культури і її інтеріоризації, без знань психології особистості, групової і соціальної психології. Виділяємо декілька напрямів самоаналізу [136], які ми пропонуємо використовувати студентам з метою становлення себе як культурної особистості:

- розуміння суб'єктом своїх мотиваційно-спонукальних ставлень до себе й інших людей;
- розуміння своїх моральних критеріїв оцінки навколишніх і себе;
- розуміння критеріїв своїх естетичних суджень;
- відбиток своїх інтелектуальних можливостей, своїх знань і здібностей;

НУБІП України

- розуміння суб'єктом своїх практичних відносин;
- усвідомлення інтелектуальних, моральних, естетичних, практичних відносин як прояв своїх чеснот (сутнісних якостей) або відсутність

таких;

НУБІП України

- усвідомлення свого буття і своїх якостей з урахуванням розвитку і вимог суспільства;
- усвідомлення ролі своєї активності, свого особистісного витоку в розвитку своїх сутнісних якостей;

- оцінка меж можливостей свого "Я";

НУБІП України

- розуміння своєї позиції і ролі в системі суспільних відносин.

Перехід на нову систему викладання гуманітарних наук одночасно супроводжувався гуманітарним наповненням усіх дисциплін. Саме комплексний підхід до проблеми гуманізації освіти здатний вивести вищу освіту на рівень, що відповідає запитам часу.

НУБІП України

Безперервність гуманітарної освіти слугувала чинником духовного відродження особистості, оскільки в лекціях і на практичних заняттях

- розглядалися проблеми: людина і світобудова; людина і суспільство; навчання, виховання і розвиток; людина в масштабі часу; людина й історія; людина в соціокультурі; людина і середовище;

НУБІП України

- замість навчально-дисциплінарної моделі побудови освіти здійснювався індивідуально-орієнтований підхід;

НУБІП України

- створювалися інтегровані курси;
- орієнтація на гуманітаризацію охоплювала всі досліджувані у вищому закладі дисципліни;

- у студентів формувалася установка на необхідність засвоєння гуманітарних знань;

НУБІП України

- форми і методи навчання включали велику дозу самостійності, творчості.

Третьою педагогічною умовою формування загальної культури майбутнього педагога було використання інноваційних технологій в оволодінні гуманітарними знаннями

Педагогічна технологія навчання як педагогічна категорія стала привертати увагу дослідників із початку 60-х років. Причиною тому виявилися дані про авторські програми навчання, індивідуальні методики, інтенсивні курси, що забезпечують позитивний результат.

Для традиційного процесу навчання завжди існувала своя традиційна технологія, що включає такі форми і методи навчання, якими викладач користується при організації і проведенні навчального процесу. Технологія навчання, з одного боку, сприймається як сукупність форм і методів уявлення і пред'явлення навчальної інформації, а з іншого боку, технологія навчання - це наука про способи впливу викладача на студента в процесі навчання з використанням необхідних технічних та інформаційних засобів.

У сучасній науці під технологіями навчання розуміється сукупність різних процедур, зумовлених відповідними цілями й змістом навчання, покликана здійснити зміни аж до виникнення нових форм освіти і діяльності студентів. Світовий досвід свідчить про те, що в зв'язку з народженням нових технологій навчання підвищуються вимоги до висококваліфікованих фахівців.

Ті зміни, що сьогодні відбуваються в системі вищої педагогічної освіти дозволили нам використовувати технології навчання, які:

- 1) кожному студенту дали можливість навчатися за оптимальною індивідуальною програмою, що в повній мірі враховувала його пізнавальні особливості, художньо-творчі інтереси, мотиви, нахили й інші особистісні якості;
- 2) сприяли вдосконаленню процесу навчання у вузівському середовищі відповідно до нового змісту освіти і методів навчання;
- 3) дали хід реалізації принципів навчання, до яких належать:

НУБІП УКРАЇНИ

- принцип цілісності, відповідно до якого технологія навчання дає в новому вигляді систему цілей, методів, форм, умов навчання, за допомогою яких забезпечується реальне функціонування і розвиток конкретної утворювальної системи;

НУБІП УКРАЇНИ

- принцип відтворюваності, відповідно до якого відтворення технологій навчання з обліком даного освітнього середовища гарантував досягнення поставленої мети навчання;

НУБІП УКРАЇНИ

- принцип самоорганізації і саморозвитку, що визначав пріоритет чинників, які безпосередньо впливають на механізм роботи даних принципів;

НУБІП УКРАЇНИ

- принцип адаптації процесу навчання до особистості студента, який полягав в тому, що процес навчання повинен носити індивідуальний, специфічний характер, і відповідно до якого йому

НУБІП УКРАЇНИ

властиві особливості, які відповідають пізнавальним і культурно-творчим інтересам студентів.

Технології навчання є способом реалізації змісту навчання. У викладанні гуманітарних дисциплін вони орієнтували викладача на підготовку майбутнього фахівця як ерудита, професіонала, мислителя.

НУБІП УКРАЇНИ

Для досягнення даних цілей освіти використовували аудиторні заняття, лекції, семінарські, практичні заняття, навчальні конференції, консультації, навчальні (гуманітарні) практики і самостійну роботу студентів.

НУБІП УКРАЇНИ

Більш докладно зупинимося на лекції, яка сприяє формуванню як

гностичного, так і ціннісно-мотиваційного компонента загальної культури. Як вказують літературні джерела, лекція є головною формою організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, від її якісного ведення

НУБІП УКРАЇНИ

значною мірою залежить успіх підготовки студентів і розвиток інтересу з досліджуваних дисциплін. Із приводу лекційного методу завжди йшли суперечки, але основна маса учених-педагогів віддавала лекції велика перевагу.

М. Ломоносов закликав викладачів вищої школи вчитися мистецтву

красномовства, умінню "про всяку дану матерію красне говорити і тим схиляти інших до своєї про неї думки". Таким чином, лекція є головною інформаційною магістраллю в навчальному процесі вищої школи, сприяє засвоєнню системи знань за фахом, формує широкий професійний кругозір і загальну культуру студентів.

Викладачі кафедр теорії і методики дошкільної освіти використовували такі види лекцій:

1) Лекції-дискусії. На лекції оголошувалася тема, пропонувався план викладу даної теми, давалося завдання підготуватися до заняття із зазначеною літературою. Наприклад, лекція: "Творчість людини і її культурний аспект" допускала обговорення таких питань: наука, техніка і культура, проблема їхньої взаємодії; взаємодія педагогічного, наукового і морального прогресу; протиріччя між ними і шляхи їх подолання в науці і художній культурі; екологія культури.

2) Лекція з включенням доповідей. Дана форма занять використовувалася при вивченні таких тем, у яких частину матеріалу студенти можуть засвоїти самостійно за джерелами, навчальними посібниками з культурології. Наприклад, студентами в нашому експерименті були підготовлені доповіді за темами: "Релігія, мистецтво і людина", "Античне мистецтво Древньої Греції", "Століття Просвітництва", "Гуманізм епохи Відродження і християнської думки старожитності", "Культура Сходу". На таких лекціях відбувалося й обговорення робіт студентів, у процесі якого їм ставили додаткові питання як викладач, так і самі студенти.

3) Лекція-конференція. Ця форма об'єднувала лекційний виклад теоретичного матеріалу з творчою діяльністю студентів. Наприклад, це відбувалося при вивченні теми "Людина-творець і творення культури". Проводилася умовна заключна конференція за підсумками науково-дослідної роботи студентів, де на обговорення винесли такі питання: творчість і особистість; соціально-моральні аспекти культурної творчості; загальнолюдські цінності й гуманізм у творчій діяльності людини.

4) Проблемні лекції. Відомо, що проблема розвиває пошукову діяльність людини по відкриттю нових знань. При організації проблемного викладу враховували, що процес постановки проблеми має два шаблі - бачення і постановка проблеми. Відомо також, що проблемний виклад і проблемне засвоєння розвивають мислення студентів. Найважливішим моментом проблемної лекції був пошук студентами проблеми, уміння бачити проблему там, де вона є. Це є ознакою мислячої людини, розвинутого інтелекту. Умовою розвитку в студентів проблемного бачення була суперечка, порівняння інформації, підведення студентів до бачення проблеми, наголошування студентів на постановку питання.

На таких лекціях студенти не тільки усвідомлено, але й миттю засвоювали знання, вчилися застосовувати їх на практиці, але і самі їх розвивали. Проблеми, що висувалися на лекціях, ставали предметом самостійної роботи студентів, їхніх досліджень, що оформлювалися потім у вигляді творів, рефератів, студентських наукових праць.

Одних інформаційних знань, одержаних на лекціях, студентам було недостатньо, вони повинні були закріплювати їх на практичних заняттях, на семінарах з метою формування діяльнісного компонента загальної культури, подальшого розвитку як когнітивного, так і ціннісно-мотиваційного компонентів. Оскільки ми прагнули до формування загальної культури студентів вищих технічних навчальних закладів, то зміст занять наповнювали культурологічними цінностями. У якості засобів, які сприяють зростанню рівня культури, ми використовували твори мистецтва. Прагнули проводити заняття таким чином, щоб викликати інтерес і бажання скористатися отриманою інформацією.

Ми з'ясували ставлення студентів до проблеми. Так, на питання анкети "Який вид мистецтва Ви більше усього цінуєте?" 66% опитаних назвали кіно; 67,2% естрадне мистецтво; 64,7% заявили про перевагу літератури; 55,9% назвали своїм улюбленим видом мистецтва живопис; 32,4% висловилися за театральне мистецтво; 14,7% опитаних підтвердили стійкий інтерес до

декоративного і монументального мистецтва; лише 11,8% опитаних перевагу віддали відвідинам концертів симфонічної музики, ще нижче популярність оперних спектаклів і концертів камерної музики.

У процесі дослідження нами було встановлено таке: оскільки у вищій педагогічний навчальний заклад, як правило, вступають люди з різним рівнем сформованості загальної культури, створюються передумови для більш поглибленої роботи з розвитку художніх потреб та інтересів студентів до необхідного рівня, що дасть можливість майбутньому фахівцю професійно розбиратися як у своєму фахові, так і в будь-якому виді мистецтва.

Досвід показав, що важко переоцінити роль мистецтва у формуванні моральних і духовних якостей молоді. Добре відомо, що література, музика, архітектура й інші види мистецтва є справжніми скарбами світової культури, що відчиняють людині навколишній світ із усіма його протиріччями, радістю і сумом, допомагають їй пізнати життя, уміти відрізнити правду від неправди, моральну красу від каліцтва.

Але безсмертні твори літератури і мистецтва, чи то роман або поема, опера або симфонія, твори живопису або графіки вимагають для розуміння духовного багатства вдумливої і нелегкої праці. Треба вчитися тому, як пізнавати, розуміти прекрасне, як читати художню літературу, як слухати музику.

У зв'язку з цим ми використали такий вид мистецтва як музика. Студентам на одному із семінарів була запропонована тема: "У чому справжня цінність музичної культури?".

Студенти виступили з рефератами, у яких торкалися таких питань: «Джерела виникнення музичного мистецтва», "Музика світська і культова», велася дискусія про великих музичних мислителів, композиторів, теоретиків, що дали життя всьому тому, що і понині становить безцінні твори. Звучали висловлювання великих музикантів. Таким чином, завершуючи роботу даного семінару, студенти дійшли висновку, що справжня цінність і

незмінність музики - у її найглибшому, не доступному такою мірою жодному з інших видів мистецтв, унікальному розумінні тих першооснов, що ведуть нас до початку всього сущого, до змісту всіх процесів, що відбуваються. Це є невидима розмова людини з Богом, що постійно відбувається в душі кожного з нас.

На семінарському занятті "Музичне мистецтво ХХ століття" ставилася така проблема: чи зможе людина, живучи в епоху педагогічного прогресу, стати творцем і творити для душі, чи зможе вона мислити не тільки за допомогою розуму, але і за допомогою культури. Висновок був таким: живучи в індустріальному світі, людина інстинктивно прагне до творчості.

У ході експерименту курс "Історія світової і вітчизняної культури" мав на меті дати студентам уявлення про розвиток художньої культури, про взаємодію народної і професійної композиторської творчості, про проблеми

художньої спадковості. Синхронне вивчення історії вітчизняної і закордонної музики, багату можливість порівняльного аналізу, утвердження сучасного наукового підходу до найважливіших явищ художньої культури набували особливої значущості ще і тому, що долучали студентів до такого феномену культури як культура спілкування саме через зміст музичного мистецтва, його виразні засоби, жанри і форми.

Ще однією формою навчання була педагогічна практика студентів. Така практика будувалася на авторських програмах.

Заняття, організовані таким чином, дозволили студентам обрати свій шлях пізнання в культурі й у мистецтві, побудувати свою модель спілкування з творами мистецтва.

Один із методів опанування студентами гуманітарними науками був діалог, що допускав сутичку поглядів, оцінок, позицій, активне емоційне спілкування, прагнення до співробітництва у вирішенні навчальних проблем.

В основі діалогу лежить дидактичний конфлікт. Е. Ільєнков вважав, що вчити мисленню - значить учити діалектиці, умінню бачити суперечності, а

НУБІП УКРАЇНИ

потім знаходити розв'язання шляхом формально-словесних маніпуляцій, що знімають ці суперечності.

Діалог можливий з теми, що викликає загальний інтерес аудиторії.

До його проведення студентам повідомляються ті питання, навколо яких буде будуватися бесіда між викладачем і студентами.

НУБІП УКРАЇНИ

Найбільш оптимальні умови для творчого розвитку студентів забезпечує самостійна робота.

Для підвищення професійної культури дуже важливо удосконалювати самостійну роботу студентів, яка сприяє виявленню здібностей до спілкування з культурою, розкривається сфера їх художніх інтересів і культурних проявів. Треба зазначити, що культурне формування студентів обов'язково припускає наявність самостійного пошуку джерел культурних знань, підтверджень своїх оцінок у працях і творах діячів науки і культури.

НУБІП УКРАЇНИ

Реферати, творчі роботи, відгуки на спектаклі, виставки створюють можливості до інтерпретації культурних явищ, творів мистецтва, формують власну художню модель сприйняття світу.

НУБІП УКРАЇНИ

На думку студентів, самостійна робота - один із найвагоміших чинників у формуванні особистості фахівця і займає одне з провідних місць у структурі навчального процесу. Однак, як показало анкетне опитування студентів, високий статус самостійної роботи в процесі підготовки фахівців більше пов'язаний з усвідомленням можливостей, а не з реальним їхнім використанням.

НУБІП УКРАЇНИ

Ефект від самостійної роботи студентів можна одержати лише тоді, коли вона організовується і реалізується як цілісна система, що пронизує всі етапи навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Виділяємо 4 типи самостійних робіт студентів, використаних при викладанні гуманітарних дисциплін:

НУБІП УКРАЇНИ

1) Формування в студентів умінь виділяти в зовнішньому плані те, що від них потребують, на основі даного їм алгоритму діяльності і посилань на цю діяльність, що містяться в умовах завдання. Пізнавальна діяльність

студентів при цьому полягала в пізнаванні об'єктів даної галузі знань при повторному сприйнятті їх або дій із ними.

Як самостійна робота цього типу найчастіше використовувалися домашнє завдання – робота з підручником, конспектом лекцій.

2) Формування знань-копій і знань, що дозволяють вирішувати типові завдання. Пізнавальна діяльність студентів при цьому полягала в чистому відтворенні і чистому реконструюванні, перетворенні структури й змісту засвоєної раніше навчальної інформації. До самостійних робіт такого характеру належали спеціально підготовлені домашні завдання з розпорядженнями алгоритмічного характеру.

3) Формування у студентів знань, що лежать в основі рішення нетипових завдань. Пізнавальна діяльність студентів при вирішенні таких завдань полягала в накопиченні й виявленні в зовнішньому плані нового для них досвіду діяльності на базі засвоєного раніше формалізованого досвіду дій за відомим алгоритмом шляхом передачу знань, умінь і навичок

Завдання цього типу передбачали пошук, формування і реалізацію ідей і рішень, що завжди виходять за межі минулого формалізованого досвіду і чекає від студентів варіювання умов завдання і засвоєної раніше навчальної інформації, розгляду їх під новим кутом зору.

Самостійна робота третього типу висувала вимоги аналізу незаних ситуацій студентами.

Типове завдання цього типу - підготувати матеріал для написання підсумкового твору з досліджуваної дисципліни.

4) Створення передумов для творчої діяльності.

Однією з умов регуляції активності людини як основної передумови успішності будь-якого виду діяльності є психічна саморегуляція. Вона становить собою замкнутий контур регулювання. Це інформаційний процес, носіями якого служать різні психічні форми відображення дійсності. Загальні закономірності саморегуляції в індивідуальній формі залежать від

конкретних умов, від особистісних якостей людини та її системи організації своїх дій, що формуються в процесі виховання і самовиховання.

Таким чином, в ідеї самостійної роботи студента має силу не кількість знань, тобто імена, факти, числа, догми, готові ідеї і готові висновки, а навички самостійно розбиратися в одержаному і досліджуваному науковому матеріалі, жвавий інтерес і любов до наукових знань.

Для формування загальної культури особистості студента майбутнього педагога вищої освіти (спілкування, мова, поведінка, міжнаціональні відносини, професійні якості, художньо-естетичні інтереси) у вищій педагогічній школі використовували ігровий метод навчання, який відкривав прекрасні для цього можливості.

Необхідність використання гри у процесі професійної підготовки студентів пояснюється тим, що вона сприяла формуванню нових, більш привабливих стосунків між студентом і викладачем. Студенти використовували у грі знання, інтуїцію, фантазію, професійну творчість - усе те, що робило її дієвим засобом розвитку особистості. Гра була засобом діагностики досягнутого рівня загальнокультурного розвитку студентів.

2.3. Аналіз результатів експерименту

Ми довели, що загальна культура майбутнього педагога є характеристикою його особистості, системою усвідомлених цінностей, які обумовлюють його навчальну й професійну діяльність.

Експериментальна робота проводилася з урахуванням таких педагогічних умов: реалізація в процесі навчання принципів гуманізації й гуманітаризації освіти; відбір і структурування змісту гуманітарних знань з урахуванням мети і особливостей загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу; забезпечення процесу загальнокультурної підготовки студентів технологіями оволодіння гуманітарними знаннями при систематичному залученні студентів до загальнокультурної діяльності.

Проведена експериментально-дослідна робота дозволила зробити порівняльний аналіз засвоєних і усвідомлених цінностей студентів вищих педагогічного і гуманітарного закладів, виявити найбільш поширені у їхньому середовищі набір цінностей. При цьому ми спиралися на класифікацію цінностей, розроблену групою вчених під керівництвом В.А.Ядова. Відповідно до неї ми і будемо поділяти цінності на цінності - цілі (термінальні цінності — Т) та цінності - засоби (інструментальні цінності — І), використовуючи методику М.Рокича; орієнтаційну анкету (спрямовану на себе (Я), спрямовану на суспільство (С), спрямовану на справу (С); методику “хто я”, використану в групах.

Дослідження з питань динаміки ціннісних орієнтацій виявило велику стабільність термінальних цінностей у порівнянні з інструментальними.

Аналіз отриманих під час дослідження результатів підтвердив: з Т-цінностей у студентів 5 курсу дошкільної освіти і 5 курсу корекційної освіти спостерігається значна подібність позицій.

Максимальний збіг виявлений з таких цінностей як “здоров'я”, “задоволення”, “особиста свобода”, “цікава робота”, “любов”, “матеріальне забезпечення”, “впевненість у собі”, “наявність друзів”, “самотійність”, “активне життя”, “пізнання”, “суспільне визнання”.

Методика вільного вибору цінностей, що виявила головним чином Т-цінності, підтвердила велику подібність двох груп студентів за такими цінностями як “здоров'я”, “любов”, “щасливе сімейне життя”, “наявність друзів”, “матеріальні блага”, “цікава робота”.

Так, за такою цінністю як “активне життя” (за методикою Рокича), ранги в студентів дошкільного відділення і корекційного розподілилися відповідно як «2» і “10”, а за цінністю “суспільне визнання” - “5” і “11”.

Завершуючи аналіз результатів дослідження з групи Т-цінностей, відзначимо загальний інтерес студентів названих навчальних закладів до таких цінностей як “екологічна безпека”, “задовільний стан медичного

обслуговування", "майбутнє дітей, стан їхнього здоров'я, можливість одержання ними освіти".

Аналіз результатів з "Г"-цінностей - засобів, як і очікувалося, виявив значні розходження в показниках двох груп студентів.

Збіг можна відзначити за такими цінностями, як "високі запити", "життєрадісність", "освіченість", "вихованість", "сміливість".

У той же час помітна різниця у визначенні таких цінностей, як "чесність", "працьовитість", "акуратність", що у студентів відділення дошкільної освіти знаходяться на 1,2 і 3 місцях, а в студентів відділення корекційної освіти відповідно на 16, 14 і 15.

Методика "Самооцінка" частково підтверджує наше припущення. Так, за блоком "діяльність" у студентів дошкільного відділення найкращими виявляються такі якості як "далекоглядність" (73%), "спритність" (73%), "зібраність", "точність", "акуратність" (67%), а менше кращими - "посидючість" (13%), "діловитість", "працьовитість", "дисциплінованість" (20%).

Студентів корекційного відділення перш за все виділяють такі якості як "акуратність" (85%), "працьовитість", "захопленість", "спритність" (62%), "майстерність", "зібраність", "точність" (54%), а найменш значущими для них є "послідовність" (8%), "діловитість", "скурпульозність" (15%), "тямущість" (27%), "швидкість", "далекоглядність" (31%).

За блоком поведінки студенти дошкільної освіти на найвищі місця ставлять такі якості як "добродушність" (87%), "порядність", "врівноваженість" (73%), "сміливість", "чесність", "цілеспрямованість" (67%). Найнижчі місця займають "твердість", "ентузіазм" (13%), "рішучість", "принциповість" (20%).

За блоком "Спілкування" у студентів корекційної освіти на першому місці "ввічливість", "товариськість" (80%), "чарівність" (7%), "чуйність" і "тактовність" (67%), "доброзичливість" (53%), а на найнижчому рівні - "вимогливість" (27%) і "колективізм" (3%).

У студентів корекційної освіти переважають такі орієнтації: "ввічливість", "тактовність" (77%), "толерантність" (69%), "відповідальність" (69%). А на більш низькому щаблі "щирість", "вимогливість" і "колективізм" (31%).

Ці методики були використані, наприклад, при знайомстві студентів із різними видами мистецтв: індивідуально, у діалозі "студент-студент", "студент-викладач", а також у процесі ділових ігор: "Режисер", "Архітектура", "Міфотворчість", "Скульптура", "Людина культурна", "Діалог культур", що спеціально були розроблені для культурологічних циклів.

З метою виявлення мотивації навчальної діяльності студентам було запропоновано вибрати з набору головний мотив навчання (див. табл. 2.3).

Нам радує, що змінилися мотиви навчальної діяльності, що студентам стало цікаво навчатися. На питання "Чому це відбулося?" вони відповідали, що в навчальному процесі було використано цікаві форми й методи (ділові ігри, тренінги, дискусії та ін.), а також інформація гуманітарного спрямування, орієнтація на творчу професійну діяльність.

Таблиця 2.4

Культурні уподобання студентів відділення дошкільної освіти

	До експерименту (30 студентів)	Після експерименту (30 студентів)
Музика	6%	11% 8%
Образотворче мистецтво	5%	11% 11%
Театр	6%	12% 12%
Читання художньої літератури	1%	12% 18%
Відвідування виставок	4%	12% 8%
Відвідування концертів класичної музики	3%	8% 6%
Відвідування концертів естрадної музики	23%	20% 22%
Кіно	15%	16% 15%

Нічим не цікавилося

25%

Використання в процесі занять літературних джерел, творів мистецтва поступово змінювало ставлення студентів до них, викликало бажання більше читати художню літературу, відвідувати концерти та ін., майбутні зрозуміли їх значущість і необхідність для життєдіяльності. Нас цікавило, який рівень розвитку гностичного компонента загальної культури мають студенти. Ми встановили, що критерій сформованості знань визначається такими показниками як якість знань, встановлено динаміку якості знань студентів.

Велике значення для майбутніх спеціалістів мають комунікативні уміння.

На кінцевому етапі дослідження було проведено анкетне опитування, мета якого полягала у визначенні ефективності розробленої програми формування загальної культури студентів вищого педагогічного закладу. Результати, отримані на виборці 310 студентів, представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз особливостей загальної культури студентів

№	Судження про особливості загальної культури	До експер.	Після експер.	Результат (приріст,%)
1	Вважаю, що загальна культура – складова частина підготовки	60	93	53
2	Наявність моделі художнього аналізу творів мистецтва	68	90	32
3	Умію працювати з художньою і мистецтвознавчою літературою	60	88	47
4	Можу управляти почуттями	64	86	34
5	Власні вчинки, дії будує таким чином, щоб вони відповідали поведінці культурної людини	52	75	44
6	Вважаю, що питання загальної культури повинні ставитися при організації позааудиторної діяльності	65	90	39
7	Маю інтерес до питань культури	55	79	44

8	У навчально-виховному процесі включаю власну фантазію, уяву та ін.	37	48	30
9	У вільний час відвідую культурні заклади	36	47	31
10	Вважаю, що у мові спеціаліста виявляється його культура	61	80	31
11	Умію будувати стосунки з однокурсниками, викладачами	69	93	35

У цілому, як показують результати дослідження, найбільший приріст у відсотках мають основні компоненти загальної культури:

- культура діяльності (судження 1,3,6);
- культура спілкування (судження 4,5,11);
- культура мислення (судження 2 і 7);
- культура організації свого життя (8 і 9);
- культура мови (судження 10).

Результати дослідження показують, що найбільший приріст у відсотках належить чинникам, що обумовлюють культуру діяльності (КД), потім культуру спілкування (КС), далі культуру мислення (КМ), культуру організації свого життя (КОСЖ), культуру мови (КМ).

Цей факт пояснюється, на наш погляд, тим, що діяльність і спілкування є основними складовими життєдіяльності студентів. Самі ці компоненти виступають провідними в усій системі загальної культури.

Порівняльні дані сформованості рівнів загальної культури студентів засобами гуманітарної підготовки до і після експерименту (всього 310 чоловік) (див.табл.2.6).

Таблиця 2.6

Сформованість компонентів загальної культури студентів

№	Компоненти загальної культури	Характеристика компонентів	Дані до експерименту	Дані після експерименту	Пріріст
1	Гностичний компонент	Наявність знань про історію і теорію культури, її сучасний стан	23,3%	83,3%	+60%
2	Оцінно-мотиваційний компонент	Наявність позитивного відношення до творів мистецтва, до інших явищ культури; художня оцінка творів мистецтва	26,7%	90%	+63,3%
3	Діяльнісний компонент	Готовність до загально-культурної діяльності в галузі вивчення і пропаганди загально-культурних знань і вмінь	20%	86,7%	+66,7%

Одночасно на завершальному етапі дослідження значно підвищився рівень розвитку культури мислення, культури мови, культури поведінки. Усе це підтвердило висунуту в дослідженні гіпотезу.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження зростає мотивація й інтерес до навчальної діяльності; народжується творча ініціатива студентів; зростає пізнавальна активність в інших, суміжних галузях і практичній діяльності; стимулюється раціональна організація вільного часу; з'являється новий аспект ціннісної орієнтації, що виявляється як інтерес до загальнокультурних, професійних естетичних цінностей, що представляють у цілому культуру особистості.

Висновки до другого розділу

Проведена нами експериментально-дослідна робота дозволила визначити, що найважливішими педагогічними умовами загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу є:

- реалізація в процесі навчання принципу гуманізації і гуманітаризації освіти;

• відбір і структурування змісту загальної культури на основі включення до нього різнобічних гуманітарних знань;
• забезпечення процесу загальної культури студентів технологіями оволодіння гуманітарними знаннями.

Кожна із виявлених нами педагогічних умов забезпечує підвищення ефективності формування культури майбутнього фахівця.

Підготовка студентів у вищому педагогічному навчальному закладі допускає не тільки озброєння визначеним обсягом знань, але і формування в них визначених навичок самостійної творчості, різнобічного самовдосконалення і спілкування, тому перехід до нових технологій оволодіння гуманітарними знаннями повинен одночасно супроводжуватися наповненням гуманітарним змістом усіх дисциплін, що викладаються у вищому педагогічному навчальному закладі. Саме комплексний підхід до

проблеми гуманізації освіти здатний вивести вищу педагогічну освіту на рівень, що відповідає запитам часу.

Сьогодні в навчальному процесі вищих технічних навчальних закладів, зокрема в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради розроблена і впроваджена нова модель викладання циклу гуманітарних дисциплін, що пропонує вдосконалення їх змісту, впровадження інноваційних форм і методів навчання.

Під час дослідження нами були розроблені критерії оцінок ефективності загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу.

Результати дослідження показують, що найбільший приріст у відсотках належить чинникам, що обумовлюють культуру діяльності, культуру спілкування, культуру мислення, культуру організації свого життя, культуру мови. Цей експериментальний факт пояснюється тим, що діяльність і спілкування є основними компонентами життєдіяльності студентів. Саме ці компоненти виступають провідними в усій системі загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах розвитку вищої педагогічної школи виховати педагога-інтелігента можна тільки за умови створення особливого культурного середовища навчання і виховання, що пов'язано з духовно-моральним, культурно-естетичним насиченням змісту всього педагогічного процесу. Це дозволяє визначити такі завдання: загальна культура сприяє емоційній поліфонічності майбутнього фахівця – педагога, а тому робить його більш відкритим, активізує його інтелектуальну діяльність; загальна культура є провідною конструкцією духовності особистості, що характеризується ціннісною орієнтацією думок, бажань і шляхетністю вчинків; загальна культура полегшує засвоєння студентом системи знань з обраної професії, завдяки їй доступне пізнання логіки будь-якої справи.

1. Установлено, що зміст загальної культури студентів у вищому педагогічному навчальному закладі насамперед відбиває процес прогресивних змін знань, умінь і якостей особистості майбутнього педагога. Цей процес можливий лише за умови системності та структурної гнучкості в побудові загальної культури педагогічного процесу у вищій школі.

При цьому необхідно враховувати, що навчання, освіта й самоосвіта мають організовуватися на особистій зацікавленості студента – майбутнього педагога дошкільної освіти, його індивідуальних інтересах, здібностях до відтворення загальної культури.

Цілісність педагогічного процесу сприяє об'єднанню знань, умінь, навичок, прагнень та інтересів студентів у єдине ціле і слугує не тільки орієнтиром, але й визначальним якісним критерієм ефективності процесу навчання.

Домінантою загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу має стати особистісний підхід, за якого кожній особистості пропонують право вибору власного судження, пошукової

діяльності, спрямованої на формування науково-педагогічного мислення й культурних якостей майбутнього фахівця.

Формування ж культури майбутнього фахівця неможливе без створення нового педагогічного середовища, що передбачає співдружність педагогів і студентів як одностороннього культурно-створювального процесу.

Говорячи про завдання формування загальної культури у вищій педагогічній школі, необхідно враховувати і той факт, що в самій культурі зараз відбуваються неусвідомлені процеси. Виникає необхідність переосмислення її ролі й місця в нових умовах розвитку освіти і виробити нові цільові програми загальної культури студентів і розвитку інтересів як до загальної культури, так і до професійної.

2. Доведено, що професійна підготовка майбутнього педагога має аксеологічні основи. Існує багато точок зору на визначення поняття цінності.

Серед них такі, що визначають цінність, як те, що необхідне для суб'єкта, засіб задоволення його потреб та інтересів; інші вважають, що цінність — це предмети і явища, які реально не існують і не можуть бути усвідомлені в межах реальності.

Для досягнення життєво важливих цілей особистість використовує цінності як матеріальної, так і духовної культури на основі: знань про культуру, її зміст і цінності; уявлень про історію культури та її цінності, їх значущість; знань про зразки поведінки, що мають нормативний характер і алгоритмізують характер поведінки у світі цінностей; інтерпретації цінностей культури, уміння трактувати їх зміст, уміти відносити їх сенс.

Маючи вказані знання й уміння, особистість стає здатною засвоювати, використовувати й створювати цінності культури, тобто стає суб'єктом культури. Треба також зазначити, що в культурі будь-які знання пов'язані з певним видом або рівнем життєдіяльності: з художньо-естетичною діяльністю пов'язані художньо-естетичні знання, з пізнавальною — емпіричні й теоретичні знання, з політичною — політичні знання, з моральною — етичні знання, правовою — правові знання.

Визначаємо ціннісне ставлення суб'єктів педагогічного процесу до загальної культури як свідоме, індивідуальне, позитивне ставлення до неї, сформоване на основі оцінного освоєння інформації про її сутність, структуру і значення.

Ціннісне ставлення має прояв в усвідомленні важливості культури для загальної і професійної підготовки майбутнього спеціаліста, глибокому інтересі до неї та потребі в її формуванні, а встановлюється в процесі діяльності суб'єктів педагогічного процесу.

Зазначимо, що важливість культури для професійної підготовки виступає для спеціалістів як суспільна цінність, пов'язана з кінцевою метою навчання, а інтерес – як показник індивідуальної цінності культури кожного студента, пов'язаний з їх особистісним сенсом.

3. Під час аналізу професійної діяльності студентів – майбутніх педагогів вищої освіти особлива увага приділялась суб'єктам педагогічного процесу, де формується їх загальна культура. Навчальна взаємодія педагога і студентів між собою, входить у складнішу систему взаємодії в педагогічному процесі, який здійснюється всередині освітньої системи. Навчальна взаємодія також проявляється у співробітництві як чинник спільної діяльності, спрямованої на досягнення загального результату навчання.

Педагогічний процес як цілісність становить багатопланову та поліморфну навчально-педагогічну взаємодію студента та викладача; студентів між собою; міжособистісну взаємодію, що, в свою чергу, впливає на характер сумісної діяльності суб'єктів, формування їхніх інтересів, активності, розвиток інтелектуальних здібностей. Активність не тільки базова характеристика сторін взаємодії суб'єкта та об'єкта (ініціальна та реактивна), але й інтегральна якість особистості, що пов'язана з її ціннісними орієнтаціями, системою потреб, інтересів, зміна яких викликає перебудову взаємовідносин, структуру сумісної діяльності, її характеристику. Кожна з них може стати об'єктом дослідження як певний компонент цілісності.

4. У результаті експериментально-дослідної роботи було теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови, які сприяють формуванню загальної культури студентів – майбутніх педагогів вищої освіти.

Діяльність вишів педагогічної освіти характеризують демократизація, багатоступеневість, регіональність. Особливу значущість має принцип гуманізації і гуманітаризації, сприяючи подоланню однобічності і фрагментарності в підготовці фахівця, розширенню його культурного потенціалу і подальшої творчої професійної діяльності.

Проблема гуманітаризації педагогічного процесу тісно пов'язана з проблемою інтелектуалізації діяльності студентів, формування культури спілкування, культури мовлення.

Джерелом формування гуманітарних знань у вищому педагогічному навчальному закладі є пізнання основ світової та вітчизняної культури, яка дозволяє розширити духовний кругозір студентів і сформувати широкий різнобічний погляд на навколишню дійсність.

Підготовка студентів у вищому педагогічному навчальному закладі передбачає не тільки озброєння певним обсягом знань, але й формування в них необхідних навичок самостійної творчості, різнобічного самовдосконалення і спілкування, що базуються на цільній системі життєвих цінностей, які значною мірою визначають професійне і особисте майбутнє молодих фахівців.

Перехід на нову систему викладання гуманітарних наук має одночасно супроводжуватися гуманітарним наповненням усіх дисциплін. Саме комплексний підхід до проблеми гуманізації освіти здатний вивести вищу педагогічну освіту на рівень, що відповідає запитам часу.

Безперервність гуманітарної освіти може бути чинником духовного відродження особистості тільки за умови, якщо в лекціях і на практичних заняттях знайдуть повний відбиток проблеми: людина і світобудова; людина і суспільство; навчання, виховання і розвиток; людина в масштабі часу;

людина й історія; людина в соціокультурі; людина і середовище; людина за умов НТР; якщо замість навчально-дисциплінарної моделі побудови освіти буде здійснюватися індивідуально-орієнтований підхід; якщо будуть створюватися інтегровані курси; якщо орієнтація на гуманітаризацію буде охоплювати всі досліджувані у вищому закладі дисципліни; якщо в студентів буде формуватися установка на необхідність засвоєння гуманітарних знань; якщо форми і методи навчання будуть включати велику дозу самостійності, творчості.

5. Процес загальнокультурної підготовки студентів був ефективним при дотриманні таких педагогічних умов:

- якщо процес навчання у вищому навчальному закладі ґрунтується на принципі гуманізації та гуманітаризації освіти;
- якщо відбувається відбір і структурування гуманітарних знань на аксіологічній основі з урахуванням цілей і особливостей загальнокультурної підготовки студентів;
- якщо процес загальнокультурної підготовки студентів забезпечується використанням нових технологій опанування гуманітарними знаннями.

6. Розроблено критерії сформованості загальної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу. Найважливішими є такі: сформованість знань, мислення, сформованість умінь і навичок; ціннісне відношення, використання знань і умінь; прояв індивідуальності.

Ступінь розвиненості мислення розглядається за такими параметрами: самостійність у прийнятті рішень, варіативність мислення, дієвість мислення, творчий характер діяльності.

7. Експеримент засвідчив, що введення нового змісту та технологій опанування гуманітарними дисциплінами сприяло тому, що:

- зросла мотивація та інтерес до навчальної діяльності;
- мала вияв творча ініціатива студентів;

• підвищилася пізнавальна активність студентів в інших галузях знань і практичній діяльності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулов Р. М. Організація позааудиторної виховної роботи зі студентами вищих навчальних закладів недержавної форми власності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Криворізький держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2004. 261 с.
1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М.: Мысль, 1991.299с.
2. Авдіянци Г. Г. Духовна культура як основа гуманізації вищої педагогічної освіти. *Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти* : матеріали Четвертих ірпінських міжнар. наук-пед. читань. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2006. С. 5–7.
3. Авксентьева Т. А. Формування моральної свідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Тернопіль, 2005. 198 с.
4. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підруч. для студ., асп. та молодих викл. вищ. навч. закл. Міжнар. фонд «Відродження». Київ : Либідь, 1998. 560 с.
5. Анисимов С.Ф. Ценности реальные и мнимые. М.: Мысль, 1970. 183 с.
6. Арнольдов А.И. Человек и мир культуры: Введение в культурологию. М.: Изд-во МГИК, 1992. 240 с.
7. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. М.: Высшая школа, 1980. 198 с.
8. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Мысль, 1979. 316 с.
9. Бані-Ісса Х. М. Дж. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2002. 186 с.

10. Баранівський В. Ф. Вища школа в системі національно-патріотичного виховання молоді. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді : монографія / кол. авт.. М. Михайльченко (кер.)

[та ін.]. Київ : Педагогічна думка, 2012. С. 163–184.

11. Бех І. Д. Духовні цінності особистості: сутність та шляхи оволодіння. *Правственные императивы интеллигенции. материалы II*

Международ. науч.-теорет. конф. по проблемам соврем. интеллигенции:

Харьк. обл. гос. администрация, Совет ректоров Харьк. региона, Народ. укр. академия. Харьков : Изд-во НУА, 2006. С. 25–28.

12. Библер В.С. Правственность. Культура. Современность: Философские размышления о жизненных проблемах. М.: Знание, 1990. 64 с.

13. Бодалев А.А. Психология о личности. М.: Издательство Московского университета, 1988. 188 с.

14. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. М. Просвещение, 1964. 464 с.

15. Бобко Л. О. Гуманістичне виховання студентів вищих навчальних закладів фінансово-економічного профілю у позанавчальній діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 250 с.

16. Бондаревская Е. В. Смысл и стратегия личностно ориентированого воспитания. *Педагогика*. 2001. № 1. С. 17–25.

17. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: Учебник для вуза. С-Петербург: Питер, 2000. 304 с.

18. Борисhevский М.И. Духовные ценности в становлении личности гражданина. *Педагогика і психологія*. 1997. № 5. С. 144–150.

19. Василенко В.О. Цінність і оцінка. К.: Наукова думка, 1964. 160 с.

20. Бутенко В. Г. Вплив естетичного фактору на формування духовних цінностей особистості. *Гуманітарна освіта*. Сер.: Психологія і педагогіка. Гуманітарний ін-т Київ. ун-ту імені Бориса Грінченка. Київ, 2000. Вип. 1. С. 113–124.

21. Василюк П. Моральне виховання студентів засобами народознавства. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 5. С. 198-203.

22. Васильєва М.П. Ціннісний підхід до проблеми авторитету викладача. *Соціальна філософія, педагогіка, психологія: Наукові записки Харківського військового університету*. Вип. III. X., 2001. С.168-174.

23. Выготский Л.С. Вопросы теории и истории психологии: Соб.соч.: В 6 тт. Т. 1. М., 1982.

24. Газман О.С. Воспитание: цели, средства, перспективы. *Новое педагогическое мышление*. Под ред. Петровского А.В. М.: Педагогика, 1989. 280 с.

25. Гончаренко С.У., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С.2-8.

26. Гребенюк Г.Є. Деякі аспекти соціальної підтримки молоді України. *Проблеми сучасного мистецтва і культури* 36. наук. праць: X.: Книж. Видавництво "Каравела", 2000. С.71-76.

27. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти. X.: Основа, 1998. 300 с.

28. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). К.: Райдуга, 1994. С.33-36.

29. Диалектика процесса познания / Под ред.М.Н. Алексева, А.М. Коршунова. М.: Изд-во Моск.ун-та, 1985. 367 с.

30. Духовно-культурні цінності виховання Людини: монографія. Луганськ: НОУЛІДЖ, 2013. 332с.

31. Дробницкий О.Г. Некоторые аспекты проблемы ценностей. *Проблема ценности в философии*. М.: Политиздат, 1966. С.25-40.

32. Жирська Г.Я. Формування гуманістичних цінностей в старшокласників у позаурочній роботі. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С.147-152.

33. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. М.: Наука, 1986. 351 с.

34. Злобин Н.С. Культура и общественный процесс. М., 1980. 303 с.

35. Зязюн І. А. Культурологічна функція виховання студентів педагогічного вузу. *Вища педагогічна освіта*. 1994. № 7. С. 52–58.

36. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. К.: МАУЦ, 2000. 312 с.

37. Ефективність навчання студентів: навч. посіб.

Авт.: В. І. Євдокимов, Г. Ф. Пономарьова, В. В. Луценко, Т. П. Агапова, О. С. Трофімов. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2004. 222 с.

38. Ильенков Э.В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 464 с.

39. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы. Москва-Белгород, 1993. 219 с.

40. Ігіатенко П.Р. Аксіологія виховання: від термінології до постановки проблем. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 118-137.

41. Каган М.С. Художественная культура как система. *Вопросы социологии искусства*. М., 1980

42. Кан – Калик В.А. Восхождение к студенту. *Вест. высшей школы*. 1987. № 3. С.8-9.

43. Карнаух А. А. Формування духовних та культурних цінностей молоді. *Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти: матеріали Четвертих ірпінських міжнар. наук.-пед. читань*. Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. С. 32-34.

44. Козаков В.А. Теория и методика самостоятельной работы студентов: Автореф. ...докт.пед. Наук: 13.00.01 / Научн. - исслед. Ин-т педагогики Украины. К., 1991. 44 с.

45. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. М.: Педагогика, 1990. 158 с.

46. Королев Ф.Ф. Системный подход и возможности его применения в педагогических исследованиях. *Советская педагогика*. 1970. № 9. С.103-115.

47. Короткий тлумачний словник української мови. Під ред. Гринчишина Д.Г. К.: Рад. Школа, 1988. 320 с.

48. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. М.: Высшая школа, 1990. 140 с.

49. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості. Навч. Посібник для пед. Ін-тів. Суми: ВВП «Мрія», 1995. 212 с.

50. Лебедева К.Л. Формирование нравственных качеств личности будущего специалиста в системе отношений «преподаватель-студент»: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. Киев. гос. пед. ин-т. К., 1985. 18 с.

51. Леонтьева В.Н. Образование как феномен культуротворчества. Харьков: ХГЭИ, 1995.

52. Лісовий В. «Культура» та «цивілізація» (концептуально-семантичний аналіз). *Філософська і соціологічна думка*, 1993. № 1. С. 19-44.

53. Лисенко В.П. Особливості ціннісної структури підростаючої особистості. *Цінності освіти і виховання: Наук.-метод.зб.* К.: Акад.пед.наук України, 1997. С.65-67.

54. Лисовский В.Т., Дмитриев А.В. Личность студента. Л.: изд-во ЛГУ, 1974. 183 с.

55. Лихачев Д.С. Воспитательные аспекты обучения. М.: Просвещение, 1982. 191 с.

56. Луговий В.І. Управління освітою: Навч.посібник для слухачів, аспірантів спеціальності «Державне управління». К., 1997. 302 с.

57. Ляхович Е. Личность и культура. *Вестник высшей школы*. 1991. № 3. С.15-23.

58. Макаренко А.С. Избранные педагогические сочинения. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1949. 432 с.

59. Межуев В.М. Культура как философская проблема. *Вопросы философии*. 1982. № 10. С. 42-52.

60. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат. Под ред. Кулюткина Ю.И., Сухобской Г.С. М.: Педагогика, 1990. 104 с.

61. Мясищев В.Н. Психология отношений: Под ред. А.А.Бодалева. М.: Изд-во «Институт практич.психологии». Воронеж: НПО «Модэк», 1995. 356 с.

62. Нечепоренко Л.С. Ділові педагогічні ігри для студентів. *Радянська школа*, 1988. № 4. С. 90-93.

63. Ничкало Н.Г. Проблема освітньо-виховних цілей у професійному навчанні. *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах*. Харків: ХДПУ, 1996. С.374-380.

64. Новиков Л.И. Нравственное воспитание личности будущего учителя: автореф. дисс....канд.пед.наук: 13.00.01. Минск, 1990. 21 с.

65. Основы педагогіки вищої школи в Україні: Навч.посібник. Галузинський В.М., Євтух М.Б. К.: ІНТЕЛ, 1995. 168 с.

66. Основы педагогик и психологии высшей школы. Под ред. Петровского А.В. М.: изд-во МГУ, 1986. 303 с.

67. Педагогічна культура. За ред.проф.Л.С. Нечепоренко. Харків: ХДУ, 1993. 145 с.

68. Педагогическая технология: Учебн.пособие для студентов. Белгород: БГУ, 1998. 400 с.

69. Проданов В. Стоимость и ценность. *Философская мысль*. 1980. Кн.2. С.96-105.

70. Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся. Под ред. А.А.Бодалева, В.Я.Ляудис. М., 1980.

71. Разин А.В. Ценностная ориентация на благо человека. *Вестник Моск.ун-та. Серия 7. Философия.* 1996. № 7. С. 77-82.

72. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 тт. М., 1989.

73. Ручка А.А. Ценностный подход в системе социологического знания. К.: Наук.думка, 1987. 154 с.

74. Семиченко В.А. Психология общения. Модульный курс (лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы для преподавателей и студентов). К.: Магистр, 1997. 152 с.

75. Симонов В.П., Ершов П.М., Вяземский Ю.П. Происхождение духовности. М.: Мысль, 1989. С.22-45.

76. Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. М.: Республика, 1994. 464 с.

77. Тугаринов В.П. Теория ценностей в марксизме. Л.: изд-во ЛГУ, 1968. 215 с.

78. Український педагогічний словник. Укя.С.У Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.

79. Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия. 1983. 332 с.

80. Філософія: Підручник. Авт.: Г.А.Заїченко, В.М.Сагаатовський, І.І.Кальний та ін.. За ред. Г.А.Заїченка та ін. К.: Вища школа, 1995. 455 с.

81. Формирование духовного мира человека: *Межвуз.сб.науч.тр.* Ред.кол.: Г.В.Кузнецова. Горький: ГГПИ, 1989. 160 с.

82. Фридман Л.М., Волков К.Н. Психологическая наука учителю. М.: Просвещение, 1985. 224 с.

83. Фромм Э. Иметь или быть? М.: Прогресс, 1990. 336 с.

84. Шевченко Г. П. Педагогіка духовності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : 3б. наук. праць. Вип. 1. / Г. П. Шевченко. – Луганськ, 2004. С. 3–9.

85. Якунин В.А., Линов Е.Н. Психология педагогической деятельности. Л.: ЛГУ, 1990. 103 с.

ДОДАТКИ

Анкета 1. «Сутність загальної культури»

1. Наскільки часто у житті ви зустрічаєтесь поняття «духовність»?
2. З чим асоціюється поняття «духовність» у вас у першу чергу?
3. Духовна культура, на вашу думку, це ...
4. Який зміст ви вкладаєте у наступні поняття:
Моральна культура
Естетична культура
Екологічна культура
Інтелектуальна культура
Інформаційна культура
Культура поведінки
Культура спілкування
5. Що є найвищою цінністю для вас?
6. Як часто ви замислюєтесь над смыслом життя?
7. На скільки важливо сьогодні виховувати духовну культуру у молоді?

Анкета 2. «Визначення рівня духовно-інтелектуального розвитку особистості»

Методика: Оцінювання відбувається за 5 бальною шкалою. «5» ставиться, коли якість особистості, відмічена в анкеті, має постійне місце. «4» ставиться, коли якість виявляється часто, але не завжди. «3» - якщо вказана якість виявляється рідко «2» — якщо не виявляється ніколи. «1» не використовується, але вона позначала б той факт, що студент має позицію, протилежну тій, яка позначена в анкеті.

Критерії оцінки і показники

1. Інтелектуальний рівень:

- ерудиція;
- культура мови;
- логіка мислення (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення,,

Н аргументованість, самостійність в думках);
- етична спрямованість інтелекту (етичні мотиви в позиції і в поведінці);
2. Світогляд:

Н - розуміння цілісності і єдності розвитку людини, природи і суспільства;
- усвідомлення ролі людини у перетворенні навколишньої дійсності;
- розуміння духовно-етичних цінностей моралі як універсальної форми
суспільної свідомості і буття;

- готовність і прагнення додержуватися моралі в системі відносин з
навколишнім світом;

Н - готовність до особистого і професійного самовизначення
3. Гуманність (людяність):

- доброта і співчуття як якості особистості;
- доброта і співчуття до сім'ї, близьких, друзів;

Н - щедрість до слабких, хворих, інвалідів
- прагнення до дозволу життєвих конфліктів мирним шляхом, без
застосування насильства;

- неприйняття аморальної поведінки

4. Відповідальність:

НУ - борг перед батьками і старшими;
- борг по відношенню до суспільства і Батьківщини;
- борг по відношенню до себе;
- борг по відношенню до природи.

НУ 4. Громадянська позиція: усвідомлення має рацію і обов'язків людини в
суспільстві:

- соціальна активність; проходження закону, статуту школи;

- пошана державних символів і влади;

- дбайливе відношення до історії і культури свого народу;

НУ - визнання рівності людей різних національностей;
- домінування мотивів громадського обов'язку.

6. Характер:

Н

- обов'язковість, єдність слова і справи;
- мужність, чесність, справедливість;
- честь і гідність;
- уміння розуміти і прощати;

Н

- усвідомлення власної активної ролі в становленні характеру;
- розуміння взаємозв'язку внутрішньої і зовнішньої культури людини;
- потреба і уміння обстоювати свої погляди на науковій основі

Анкета 3. "Рівень сформованості громадянської культури

особистості

НУБІП УКРАЇНИ

1. Дайте відповіді на наступні запитання і проставте поруч відповідний знак: так (+), ні (-), іноді (?).

1. Вас цікавлять такі предмети, як цивільне право, цивільний процес?

2. Чи знаєте ви державний гімн?

НУБІП УКРАЇНИ

3. Ви знаєте Конституцію України?

4. Дотримуєтесь в побуті українських народних традицій?

5. Чи володієте Ви державною мовою України?

6. Ви любите читати українські книги, дивитися українські фільми?

НУБІП УКРАЇНИ

7. Ви добре знаєте історію України?

8. Чи могли б Ви виїхати на постійне місце проживання в країни Європи або Америки?

9. Чи могли б Ви виїхати на постійне місце проживання у Росію?

НУБІП УКРАЇНИ

10. Чи хотіли б Ви одержати освіту в країнах Європи або Америки?

11. Хотіли б ви одержати освіту в Росії?

12. Могли б Ви переїхати жити в західний регіон України?

13. Чи змогли б Ви жити в одній кімнаті в гуртожитку з представниками

іншої національності?

НУБІП УКРАЇНИ

14. Чи хотіли б Ви народитися в іншій країні,

2. Дайте оцінку громадянським цінностям особистості за 5-ти бальною системою:

НУБІП України

- 1) гурбота за долю України;
- 2) інтерес до минулого України;
- 3) інтерес до подій, що торкаються України;
- 4) поважне ставлення до основного Закону (Конституції) України;

НУБІП України

- 5) неухильне виконання положень Конституції України;
- 6) знання видатних людей України;
- 7) прагнення до соціальної справедливості і гармонії у відносинах з навколишніми;

НУБІП України

- 8) повага індивідуальних прав та свобод інших громадян України;
- 9) поважне ставлення до духовних і матеріальних цінностей українського народу;
- 10) ставлення до української мови як до державної мови українського народу;

НУБІП України

- 11) надання пріоритету вітчизняним товарам перед імпортними;
- 12) дотримання законів;
- 13) справедливість;
- 14) альтруїзм (самопожертва);

НУБІП України

- 15) знання звичаїв українського народу;
- 16) дотримання звичаїв українського народу;
- 17) почуття патріотизму;
- 18) любов до батьківщини;

НУБІП України

- 19) плюралізм;
- 20) толерантність;
- 21) відповідальність;
- 22) соціальна активність.

3. Чи можна вважатися громадянином України, у випадку, якщо дана якість у людини не сформована.

НУБІП України

Анкета 4. “Рівень сформованості естетичної культури особистості”

1. Визначте поняття:

НУБІП України

2. В чому виражається естетика навчального процесу, естетика лекції,

естетика позааудиторної роботи, самостійної, науково-дослідної роботи студентів?

НУБІП України

3. Викладання якого предмета у Вашому університеті представляється Вам найбільше естетично значущим і привабливим? Чому?

4. Які види мистецтва Вам більше за все подобаються:

НУБІП України

- музика,
- образотворче мистецтво,
- художня література,
- театр,

НУБІП України

- кіно,
- хореографія.

5. Назвіть Ваші улюблені літературні твори. Які книги Вам хотілося б прочитати ще раз?

6. Назвіть Ваші улюблені музичні добутки?

НУБІП України

7. Назвіть Ваші улюблені п'єси, що Ви дивилися в театрі?

8. Як часто ви буваєте в театрі?

9. Як часто Ви буваєте в кіно?

10. Назвіть кінофільми, що Вам особливо сподобалися. Пояснить, чому.

НУБІП України

11. Які телевізійні передачі Ви найчастіше дивитися?

12. Ваше улюблене заняття у вільний час: читання художньої літератури (прози, поезії), заняття музикою, малювання, танці, ліплення, заняття спортом.

Н

Анкета 5. "Рівень сформованості моральної культури студентів"

Студентам пропонується заповнити бланк анкети: Оцініть, будь ласка, в якому ступені у Вас сформована моральна культура.

НУБІП України

При оцінці скористайтеся наступною шкалою:

4 – високий рівень;

3 – середній рівень;

2 – низький рівень;

1 – практично не сформований.

НУБІП України

Відзначте номер відповіді, найбільш близької вашій особистій точці зору:

1. Культура почуттів 1 2 3 4

2. Громадська активність 1 2 3 4

3. Працьовитість 1 2 3 4

4. Ввічливість 1 2 3 4

5. Добро 1 2 3 4

6. Співчуття і милосердя 1 2 3 4

7. Уміння захищати свою точку зору 1 2 3 4

8. Пошана до людей похилого віку 1 2 3 4

9. Пошана до однолітків 1 2 3 4

10. Відчуття власної гідності 1 2 3 4

11. Відповідальність, почуття боргу 1 2 3 4

12. Почуття справедливості 1 2 3 4

13. Сумлінність 1 2 3 4

14. Тактовність 1 2 3 4

15. Цілеспрямованість 1 2 3 4

16. Дружелюбність 1 2 3 4

17. Самокритичність 1 2 3 4

НУБІП України

Обробка отриманих даних:

Необхідно підрахувати середній показник оцінок рівня етичної культури

Н студентів по кожній сфері, а також загальний середній показник за всіма запропонованих сімнадцяти якостей, отримані показники потім треба співвіднести з використаною при анкетуванні шкалою.

Анкета 6. «Рівень сформованості екологічної культури особистості»

Відзначте обраний варіант відповіді за 6-бальною шкалою. Визначте свої якості за шкалою, де:

0-1 – відсутність даної якості (0 – повна відсутність, 1 – низький

ступінь прояву),

2-3 – середній ступінь (2 – нижче середнього, 3 – середнє значення),

4-5 – високий ступінь (4 – високий, 5 – стійко високий).

1. Екологічна освіченість особистості:

1. Як Ви оцінюєте власні екологічні знання?

2. Наскільки необхідно для Вас поглиблення і розширення своїх екологічних знань?

3. Якою мірою розвиток особистості залежить від перспектив взаємодії між суспільством і природою?

4. Як при виконанні навчально-дослідницької роботи (реферат, проект, курсова робота) Ви розкриваєте екологічну значущість проблеми, яка досліджується?

5. Чи вважаєте Ви, що погіршення стану навколишнього середовища негативно впливає на Ваше здоров'я?

6. Як часто Ви використовуєте екологічні знання й уміння в повсякденному житті?

7. Як часто Ви читаєте статті в періодичній пресі або у наукових виданнях, присвячених обговоренню екологічних проблем?

2. Екологічна свідомість особистості:

1. Наскільки розвинуте у Вас почуття відповідальності за збереження навколишньої природи?

2. Якою мірою неприпустимо для Вас брати участь у пікніку на території природних зон, що особливо охороняються, у тому числі заповідниках?

3. На скільки значущою Ви вважаєте екологічну підготовку фахівця XXI століття?

4. Наскільки поширюєте Ви розуміння гуманізму (доброти, дбайливості)

та гуманного ставлення людини до природи?

5. Як часто в дружньому колі Ви обговорюєте проблеми, пов'язані з погіршенням екологічної ситуації?

6. Наскільки важливим, на Вашу думку, є розвиток суспільного екологічного руху у навчальному закладі?

7. Наскільки значимо для Вас одержувати позитивний емоційний настрій від спілкування з природою?

3. Екологічна діяльність

1. Як часто Ви берете участь в екологічних рейдах, екологічних акціях?

2. На скільки за останні 2-3 роки у Вас зросло бажання брати участь в екологічній діяльності?

3. На скільки Ваша участь в екологічній діяльності визначена тим, що кожна людина повинна піклуватися про стан навколишнього середовища?

4. Якщо Ви станете свідком порушення норм екологічної діяльності, екологічної катастрофи, на скільки Ваша позиція буде активною і принциповою (підпис у колективній відозві, участь у марші протесту)?

5. Як часто Ви попереджаєте неекологічну поведінку інших, а також Ваших друзів (збирання рідких рослин, первоцвітів навесні, організації несанкціонованих смітників тощо)?

6. Як часто особисто Ви є ініціатором екологічних заходів?

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України